

ויכוח

רבי שמעון בן צמח דוראן

(הרשב"ץ)

מבוא

הרב ר' שמעון בן צמח דוראן, הנודע בשם הרשב"ץ, רופא מומחה ורב בעיר אלג'יר, צפון אפריקא, מבית דינו של הריב"ש ומנדולי הפוסקים, נולד בשנת 1361 בברצלונה, ספרד, אך נזע משפחתו היה בפרובינצה, צרפת, ונפטר באלג'יר בשנת 1444. זולת מה שחבר שו"ת הרשב"ץ וספרים אחרים, כתב ספר „מנן אבות" פירוש על מסכת אבות בארבעה חלקים, ובחלק ב' יש פרק אחר נגד אמונת הנוצרים והישמעאלים, ובא גם בחוברת מיוחדת בשם „קשת ומנן". ומן הפרק הזה לקוח „סתירת אמונת הנוצרים" שנרפס על שמו בספר „מלחמת חובה" (קושטא ת"ע=1710). על טענת הנוצרים כי תורת משה חסרה בשלשה צדדים ונשלמה על ידי תורת ישו, הוא משתמש בחשובת ר' יוסף אלכו הנ"ל.

סתירת אמונת הנוצרים

הנוצרים, אף כי מאמינים שהתורה אשר נתנה לישראל על ידי משה היא מן השמים, הם טוענים עלינו שנשתנתה לאונגליון על ידי ישו הנוצרי. ויש לנו טענות כנגדם: האחת, כי החטואו כוונת ישו, כי הוא האמין בתורת משה. והשנית, מצד אמונתם בשלוש והגשמה המתנגדת לשכל הישר. והשלישית,

ילקוט ויכוחים

149

ויכוח הרשב"ץ

מצד הכוזב הנמצא להם במה שהבטיחם ובדברים
אחרים שלא נתקיימו. והרביעית, מצד חסרון ידיעת
המניח ותלמידיו בכתבי הקדש והטעאתם מפני שהיו
המוננים מעמי הארץ. אמנם בטענה הראשונה אומר
כי החטאו כוונת הנוצרי אדוניהם, כי נאמר בספרם
כי ישו אמר לתלמידיו אל תחשבו כי באתי להסיר
התורה או דברי הנביאים, לא באתי כי אם
להשלימה, ובאמת אני אומר לכם עד שיאבדו שמים
וארץ יו"ד אחד או תג אחד לא יאבד מן התורה עד
שיעשה הכל. ומי שיתיר אחת מן המצות הקלות
או ילמד זה לאנשים לא יקרא למלכות שמים;
אבל מי שיעשה אותם או ילמד זה לאנשים יקרא
למלכות שמים. עד כאן. וכן אמר אחר על שמו
בספרם כי יותר נקל הוא כליון השמים והארץ
משיפול מהתורה תג אחד. ובמקום אחר נאמר, כי
אדם אחד בא לפניו ושאלו במה ישיג החיים
הנצחיים והשיבו שישמור המצות, ורצה לומר מצות
התורה. וכן צוה ישו לתלמידיו שיעשו כל מה
שיאמרו הסופרים והפרושים להיותם יושבים על
כסא משה. וכתוב באונגליון כי כשירד ישו מן ההר
הלכו אחריו סיעות רבות והנה מצורע אחד בא
ויבקש ממנו לרפאותו ומיד נטהר ויאמר לו לך
והראה אל הכהן ותקריב קרבן אשר צוה משה. וגם
בתלמוד נזכר כי הוא היה אומר שלא בא לשנות
התורה כמו שאמרו (שבת קמז:) שכתוב בספר
אונגליון אנא לא למפתת מאורייתא דמשה אתיתי
ולא לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי. וכן במה

ילקוט ויכוחים

150

ויכוח הרשב"ץ

תלמידיו שספרו מענין תלייתו לא אמרו שנדון להריגה על בטול התורה אלא על שהיה אומר שהוא בן האלהים ומשיח. וגם אחר תלייתו קיימו תלמידיו תורת הנזיר מתגלחת והקרבת קרבנות כפי התורה. וכן שליחיו מתנצלים ליהודים אשר בירושלם כי לא עשו דבר כנגד התורה, וזה בהרבה מקומות מספרי השליחים, והיו מוכיחים את הכהנים שלא היו שומרים התורה כראוי. גם אמר אחד מהם, כי מי שישמור כל התורה ויחטא בדבר אחד כאילו חטא בכל התורה. ואחד אמר, כי ראה בחלום שהיו מאכילים אותו דברים טמאים והיה קשה בעיניו עד שפתר חלומו שיקרב לאמונת הגוים שהם טמאים כנגד ישראל. ואפילו במצות דרבנן כמו נטילת ידים היו איזה מהם נוהרים. הנה זכרנו דבריהם כלשונם להיות לנו לפה כנגד המאמינים בהם כי הם החטאו כוונת ישו.

אמנם כוונת תלמידיו היתה להקל עול התורה והמצות מעל הגוים, כדי למשוך את לבם להאמונה, כי ראו שאם יטילו עליהם עול המילה ועול המצות המעשיות לא יכנסו באמונתם. אבל ישו שכוונתו היתה לבני ישראל לא עלתה על דעתו לשנות להם חתורה, וגם לא לעצמו ולא לתלמידיו, שהרי מבני ישראל היו וקיימו בעצמם התורה, כמו שזכרתי מדבריהם. ומה שנראה מדברי השליחים ההפך מפני שכונתם היתה למשוך בני אדם מהגוים לאמונתם. וכתוב בספר אחד מספריהם כי אחד מהשליחים בא לאנטוכיא והיה שם קהל מהמאמינים וקצתם

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

151

יהודים והיו אומרים כי אי אפשר להושיע כ"א הנמולים כמו שכתוב בתורת משה, והיה שם מחלוקת גדולה ביניהם על זה, והסכימו לשלוח לירושלם לקחת עצה ע"ז מהכהנים המאמינים, והלכו שם שני שליחים והתאספו עדת המאמינים ואמרו כי הישועה צריכה שתהיה נמנעת לגוים אם לא ימולו וישמרו תורת משה. ויקם אחד מהם ויאמר, אנשים אחים! הלא ידעתם כי מימים רבים קדומים רוצה האל לזכות את הגוים בתורת ישו וברוח הקדש כמונו, מבלי הבדל בינינו ובינם, כי האמונה תזכך לבותם. ולכן למה תנסו את ה' להניח עול כבד על צואר אמונתו. אחר זה ספרו להם השליחים ההם האותות והמופתים שעשה ישו על ידם, וישקוט ההמון. ויקם איש אחד ויאמר, הנה חברו השליחים ספר כי האל בחר בגוים לקחת אותם לו להודות לשמו, וכמו שהעידו ע"ז הנביאים, וגלוי הוא בעולם מעשה ה', ולכן אני שופט שלא להעמים אותם בעול כבד אם ישובו הגוים אל ה', רק לכתוב להם שלא יעברו עבודה זרה ושירחיקו הניאוף ושיהיו נזהרים על הנחירת. ונחה שקטה ההסכמה ביניהם. וישלחו השליח וחברו לגוים שיאמרו להם מה שמוסכם בדבר הזה, וכן עשו.

הנה נזכר בפירוש שלא התירו התורה אלא לגוים כדי למשוך לבם אל האמונה, בתנאי שיקיימו מצות בני נח, והן ע"ז ועריות ואבר מן החי, וברכת השם בכלל ע"ז היא, וגזל ושפיכות דמים ובכלל הדינים הם כי בתי דינים יש להם כבר שהיו דנים

ילקוט ויכוחים

152

ויכוח הרשב"ץ

בהם ולא הוצרך להזהיר על זה. וכן כתבו להם כי ישו צוה אותם שיטבילו הגוים בשם האב והבן והרוח, ובטבילה זו יהיו נושעים אחר קבלת האזהרה על ע"ז ועריות ונחירה, וסמכו בזה על רז"ל שאמרו בגר מל ולא טבל כאילו לא מל, והם עשו הטבילה עיקר בקבלת הגרים. ונראה שכוונתם לקבל גר תושב הנקרא אצלנו גר ערל המקבל עליו שבע מצות בני נח. והראיה שעשו כן רק למשוך הגוים לאמונתם הוא מה ששלח אחד מהם אגרת לאחת האומות שכתב לה כה: אני פלוני אומר לכם כי.. אם תמולו לא יועיל לכם המשיח כלל", ומה היה מזיק להם אם ימולו? אלא שכתב להם כן כדי לחזק את לבם ושלא תחלש דעתם עוד מפני היותם ערלים. עוד כתב להם שהוא מעיד כי מי שנמול הוא משעבד לכל התורה כולה. הרי הודה בכאן נצחיות התורה לישראל. כי כיון שהנמול הוא משעבד לכל התורה כולה חל עליו המצוה למול את בנו כמצות התורה וכן נמשך מאב לבן ומבן לבנו עד סוף העולם. וכן כתוב אצלם כשהובא אחד מהשליחים לרומא אסור בנחושתיים קרא ליהודים שהיו שם ואמר להם כי הוא לא עשה דבר נגד היהודים אשר בירושלם ואינו חולק כלל על מנהגי האבות. גם אמר כי לא מצאו היהודים אשר בירושלם נגדו דבר חיוב מיתה. ואם היה חולק על התורה כבר היה חייב מיתה. וכן אמר זה אחד בספר כי הוא מאמין בכל מה שכתוב בתורה. ובמקום אחד כתב כי לא חטא בתורת ישראל. עוד כתב זה באגרת לרומיים שהיה מוכיח

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

153.

את היהודים ואמר אם אתה יהודי תקרא ותשנה בתורה ותכבד את ה' ותכיר רצונו ותבחר המועיל בהיותך בקי בתורה ותבטח בעצמך להיות מנהיג העורים ותהיה אור להולכים בחשך ומלמד הבלתי יודעים ותהיה לך צורת החכמה והאמת בתורה, למה תוכיח זולתך ולא תוכיח עצמך? אתה דורש לא תגנוב ואתה גונב, לא תנאף ואתה נואף, תרחיק ע"ז אך תגנוב הקדשים, תתכבד בתורה אך פושע אתה בתורה כי תקל בכבוד השם ושמו מחולל בגוים על ידך. אמנם המילה תועיל אם תשמור התורה, ואם תחטא בתורתך בריתך תחשב לערלה, ואם הערל ישמור משפטי ה' בתורה ערלתו תחשב לברית. עד כאן דבריו. ובוזה הודה כי בני ישראל חייבים לשמור התורה, ואם הערלים ישמרו התורה תחשב להם הערלה לברית. ואין זה אמת אלא במי שנאנס או שמתו אחיו מחמת מילה או בגרים תושבים. אולם מכל הדברים האלה נראה שלא כווננו ישו ותלמידיו לבטל התורה מישראל ולא בעצמם. וכן זה השליח היה מתנצל תמיד שהוא פרושי מאמונת הפרושים וחולק על הצדוקים, וכי ביטול המילה ומצות מעשיות נאמרו רק לגוים. ולכן נמצאים מאמרים אחדים בישו ותלמידיו המורים כי התורה המעשית נתבטלה וכי האמונה היא העיקר. ואף כי מביאים ראיה מכמה פסוקים לפי דעתם די לנו תשובה עליהם מדברי עצמם. ואפילו יהיו בהם איזה מאמרים הנראים כסותרים התורה לפי פירושיהם, כל הבא לסתור התורה האלהית ולשנותה צריך להביא

ילקוט ויכוחים

154

ויכוח הרשב"ץ

מאמרים גלויים בלי ספק שלא יסבלו פירושים שונים.

אמנם בטענה השנית על אמונתם בשלוש ובהגשמה כבר זכרנו במקום אחר מה שיש ראייה לביטול אמונתם זו מן התורה. ועוד שאמונתם היא רחוקה מכל היקש שכלי. וכמו שמצינו בויכוח הכוזרי (מאמר א) עם הנוצרי, כי הנוצרי אמר לו: אני מאמין בחדוש הנבראות ובקדמות הבורא יתברך, ושהוא ברא העולם בששת ימים, ושכל המדברים הם צאצאי אדם הראשון, ואח"כ אחרי המבול צאצאי נח, ושיש לבורא השגחה על הברואים, ויש התגלות לנביאיו וחסידיו. כללו של דבר הוא מאמין בכל התורה הכתובה ובספרי הנביאים. אך באחרית הימים נתגשמה האלהות והיה עובר ברחם בתולה מבנות ישראל וילדה אותו אנושי למראית עין ואלהות בנסתר, והוא המשיח הנקרא בן אלהים, והוא האב והבן ורוח הקדש, ואנחנו מיחדים אמתתו. ואף כי נראה על לשוננו השלוש (הרבוי) נאמין ב. וכו'. וכל האומות נקראות אל האמונה הזאת, ומצטווים להדבק בה ולגדל ולרומם למשיח ישו ולגדל את עצו אשר נתלה עליו, והדומה לזה. ודינינו וחוקינו ממצות שמעון (כיפא) החבר וכו'.

כל אלו דברי הנוצרי אל הכוזרי השואלו על אמונתו אולי יקבל אותה גם הוא. וכשמעו דברי הנוצרי אמר: „אין בכאן מקום לסברא, כי הסברא מרחקת הדברים האלה, זולת אם תהאמת בבירור אצלו הראיה והנסיון עד שיאמין בהם בלבם, ולאט לאט

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

155

יתחקה עליהם ויקרב הרחוק ההוא אף שהוא נגד הסברא. כאשר יעשו הטבעיים (חוקרי הטבע) לנסות בכחות המופלאים אשר הם רואים, שאם יסופר להם עליהם מבלי ראותם הם מכתשים מציאותם, וכאשר הם רואים מתחכמים ושמים להם סבות מן הכוכבים והרוחניות ולא ידחו הראות (הנראה לעין). אבל אני אינני מוצא דעתי נוחה לקבל הדברים האלה מפני שהם חרשים לי ולא גדלתי עליהם. והודיע בזה כי האמונה בדבר נכנעת אל החוש והנסיון. ומה שאינו מושג בחוש ולא בנסיון, והשכל הישר מרחקו אין ראוי להאמינו, ועל המאמין נאמר פתי ואמין לכל דבר (עין קשת ומגן דף ג' ע"ב). והנה אלה האמונות נתגלגלו משיבוש לשיבוש כפי מה שנראה ממאמרי רז"ל המפוזרים בתלמוד עם מה שמסכים למאמריהם באונגליון. ונראה כי זה שעובדים הרומיים שנקראים נוצרים בלשוננו והישמעאלים קורין אותם רום, הוא ישו הנוצרי שנזכר בתלמוד, והיה שמו ישוע כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה ובהלכות מלכים, ושמא בכוונה חסרו רז"ל העי"ן כיון שלא הושיע גם את עצמו, והסופרים חסרו העי"ן והוסיפו שי"ן בסוף כדרך הלועזים וקורין אותו ישוש, והישמעאלים השתבשו לקרותו עיסי ע"ש עשו מפני שנמשכו אחריו הרומים המתיחסים לבני עשו. ובחבוריהם מצאתי שקורין אותו ישוע ומכונה נוצרי מפני שבא מעיר נצרת, וכן הוא בתרגום ירושלמי בפסוק המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו, יז), ומאמינו

ילקוט ויכוחים

156

ויכוח הרשב"ץ

מתארים אותו קרישטו ועל שמו נקראים הם קרישטיאניש והוא לשון משיחה. ובאונגליון כתוב כי היה שמו ישוש די נצריני¹. ויש פקוד כי עליהם אמר הנביא כי יש יום קראו נוצרים בהר אפרים (ירמיה לא, ה), ובתלמוד מצינו בשלשה פרקים אנשי משמר לא היו מתענים באחד בשבת מפני הנוצרים (תענית יז:).

בפרק נגמר הדין (סנהדרין סז). אמרו כי יש הנוצרי נתלה ערב פסח וכן הוא באונגליון, אלא שנשתבש ביניהם קצת, כי בלילה קודם תלייתו אכל עם תלמידיו וברך על הלחם ועל היין כמנהג ישראל, ואמר להם שהלחם הוא גופו והיין הוא דמו, ועל דבריו אלו נמשכה אצלם עבודת העוגה² ויין נסיכם, אלא שנפלה מחלוקת ביניהם, כי היונים עושים העוגה חמץ והרומים והנמשכים אחריהם עד סוף מדינת המערב שהם תחת אמונת האפיפיור ותחת ממשלתו עושים העוגה מצה. ועל מחלוקת זו הם שונאים אלו את אלו, וכל אחד מחזיק כופר לחולק עליו. אך דברי היונים נראים יותר לפי אמונתם כי ליל ערב פסח אין ישראל אוכלים מצה עדיין אלא חמץ, והם עושים כן שלא ללכת בחוקותינו שאנו מקריבין המנחה מצה ולא חמץ*. ובאמת לא היתה כונתו שיעבדוהו באותה עוגה ושיכנוס בה

* ואפשר שהרומיים חושבים שהסעודה שאכל ישו עם תלמידיו הוא הסדר שעושים ישראל בליל פסח. וטעות היא בידם, כי ישו נתלה בערב פסח והסעודה היתה בליל שלפניו.
¹ Jesus di Nazarene. ² Host.

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

157

ויאכלה הכומר. גם בענין טבילתם הם חולקים זה עת זה. כי היונים טובלים כל גופם והרומיים אינם טובלים כי אם ראשם, ואף בזה צדקו היונים לפי אמונתם, כי ישו הנוצרי כאשר הטבילו יוחנן כל גופו הטביל, כמו שנזכר באונגליון.

אמרו חז"ל בפרק נגמר הדין כי הכרוז יוצא ארבעים יום ישו הנוצרי יוצא ליסקל ומי שיוודע עליו זכות יבא וילמד, ולזה יש רמז במנהגיהם שהם מתענים קודם הפסח ולא יאכלו מכל היוצא מן החי על פני הארץ כגון בשר ודגים וביצים, ותעניתם היא משעה התשיעית ביום, כי תלייתו היתה באותה השעה, ונקראים אלו הימים כדרגשימא³, ונשתבש בידם שרוצים לומר כרוז מ'. וכן נשתבשו כי לא היו אלא ארבעים יום והם מתענים שבעה שבועות מ"ט יום, ועושים יום אידם יום החמשים כמו שעושים ישראל חג השבועות חמשים יום אחר יום ראשון לפסח, וזה שיבוש אפילו לפי שיטתם שאומרים כי ישו נתענה ארבעים יום וירעב לאכול ויאמר לו השטן אם בן אלוה אתה אמור לאבנים האלה שיהפכו ללחם, ואומרים כי הם מקדימים להתענות ששה ימים קודם הארבעים יום כנגד ששה ימים איד שיש בארבעים יום והוא יום אחד בשבת שאין מתענים בו, אבל אינם יוצאים מידי שיבוש כי ישו התענה ארבעים יום רצופים.

יש הרבה שבושים וסתירות והכחשות בספריהם ועושים שנוים בכתובים, אם מפני שכחה או מפני

³ lent, quadragesima.

ילקוט ויכוחים

158

ויכוח הרשב"ץ

כוונה ליפות דבריהם, כמו שאומרים כי ישו נולד בבית לחם, ומתפקדים בזה ממה שכתוב ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאותיו מקדם בימי עולם (מיכה ה, ה), מצורף לזה שטעו בכתוב שאמרו ואתה בית לחם אפרתה אין את צעיר להיות, וכל זה ממיצועט בקיאותם בספרי הקדש. ואמת היא כי זה הפסוק נאמר על המשיח אבל אינו אומר שנולד בבית לחם והוא דוד בן ישי בית הלחמי. וזה שאמר ומוצאותיו מקדם ר"ל שיציאותו מימים קדומים. ואם על ישו נאמר, איך אמר שהוא מושל בישראל והוא לא משל בהם רק הם משלו בו, וכל הפרשה כלה אינה מסכמת על ענין ישו. עוד נתפקרו באגדה אחת שהיא במדרש איכה כי מלך המשיח נולד ביום החורבן בבית לחם והיה שמו מנחם, ובאו רוחין וטלטולין ונשאוהו. וכל זה סותר דבריהם, כי ישו נולד קודם החורבן ונתלה ולא היה שמו מנחם ולא נשאוהו רוחנין וטלטולין אבל נמסר בידי ישראל. ובדברי רז"ל לא נתפרש מקום לידתו, ומה שקראוהו ישו הנוצרי ולא ישו הלחמי, וכן כתוב בספריהם ישו די נצריני, נראה שמקום לידתו נצרת כמו שכתוב בתרגום ירושלמי בפסוק המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו, יז). עוד אומרים כי מפני פחד ברחה מרים עם ישו בנה ועם יוסף ארוסה למצרים, ומתפקדים בזה ממה שכתוב ממצרים קראתי לבני (הושע יא, א) אע"פ שהפסוק הזה על ישראל נאמר כמו שמורה

ילקוט ויכוחים

159

ויכוח הרשב"ץ

תחלת הפסוק, כי נער ישראל ואהבהו, וכן כתוב בתורה שלח את עמי ויעבדוני (שמות ז, טז). אבל יש רמז בדברי רז"ל כי במצרים היה ישו ושם למד לעשות פעולותיו, שהיו טוענים ישראל עליו שהיה עושה בכח בעל זבוב כמו שכתוב באונגליון. הרמז נמצא בפ' הבונה (שבת) שאמר להם ר' אליעזר לחכמים והלא בן סטרא הוציא כשפים ממצרים בשריטה על בשרו? אמרו לו שוטה היה. וזה מסכים למאמר האונגליון בשלשה דברים, האחד בביאתו למצרים וכן מצינו בפרק חלק ובפרק עגלה ערופה (סוטה מז). כי ישו הלך למצרים עם יהושע בן פרחיה רבו. השני במה שטענו עליו שבכח בעל זבוב היו פעולותיו ע"י כשוף. השלישי במה שטענו עליו קצת מישראל שהיה ישו אחזו שד, וזהו בן סטרא כלומר שטת דא מבעלה. ונראה שהוא ישו הנזכר בתלמוד ובאונגליון לפי ששם אמרו בפרק ארבע מיתות ב"ד (סנהדרין סז). כי בן סטרא הוא בן מרים מגדלא שער נשיא, ואע"פ שיש מרים מגדלא שער נשיא אחרת בתלמוד בפרק ראשון מחגיגה, אבל אין זו אמו של ישו הנקראת סטרא, כי היא היתה בסוף זמן התלמוד בימי רב ביבי בר אבוי שהיה בסוף האמוראים. ואפשר שהיו שתי נשים בשם אחד והיה מלאכתן אחת כי מגדלא שער נשיא כלומר קלעת שער הנשים. ונראה כי בזה השם נשתבשו הסופרים שלהם כי הם אומרים כי קרובת ישו היה שמה מרים מגדלינא ונתחלף תואר האם אל קרובה לפי שהיו שוות בשם העצם שלהן להקרא

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

160

מרים. לדברי רז"ל היה שם ארוסה פפוס בן יהודה ואע"פ שהיה בימי ר' עקיבא קרוב לזמן החורבן, ואולי אחר היה או האריך ימים הרבה. והם אומרים באונגליון כי ארוסה היה שמו יוסף, ואולי הכל אחד כי היו מכנים באותו זמן לפפוס יוסף, ואם היה שם אביו יהודה או יעקב כמו שכתוב באונגליון או שם אחר בזה נפלו שבויים כי אינם שוים בשם אביו עד שאחרונים הוצרכו לתקן כי אביו של יוסף ייבם אשת אחיו. ויש שהיו מתארים הבן ליבם ויש אל אח המת, ואמרו כי צער גדול היה אל הכותב יחם ישו כי המלך הורדוס היה מונע לכתוב יחוסים. ואם זה אמת הוא לפי שהיה עבד כמו שנזכר בפרק ראשון מבבא בתרא והיה לו בזיון גדול שישראל מתיחסים לאבותיהם והוא לא היה לו יחוס בישראל. ושם בגמרא אמרו חכמים כי נתעברה מפנדירא על כן היו קורין למרים סטרא כלומר סטת דא מן בעלה, וגם אמרו כי מרים מגדלינה היתה זונה ועשתה תשובה. והם מכחישים זה באמו של ישו, אך היתה קרובתה. והם אומרים כי אם ישו לא נבעלה לעולם ובתולה היתה קודם הריונה ובתולה נשארה אחרי לדתה. וזה פנדירא כתב הרמב"ם ז"ל כי גוי היה, וידוע הוא מהרינים התלמודיים כי גוי הבא על בת ישראל בין באונס בין ברצון ואפילו נשואה הולד כשר. וזאת ארוסה היתה כי היה מנהג בישראל שהיו מיוחדים בארץ יהודה הארום עם ארוסתו וכן נזכר בתלמוד פ"א דכתובות, ועל כן לא היה יכול למעון טענת בתולים. וזה יוסף היה רגיל להתיחד

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

161

עמה בכל לילה בבואו מבית הועד, ולילה אחד בא זה פנדירא וחשבה שהוא ארוסה ואנסה ונתעברה ממנו. ומכל זה לא נזכר באונגליון, כי הכחישו שנבעלה לאיש. אבל במקצת ספריהם כתוב כי ישו היה חרש עצים, וזה בן סטרא הוא בן פנדירא והוא ישו הנוצרי. ואמרו בע"ז פרק שני מעשה בבן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שחכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל לפי שאין נושאים ונותנים עם המינים ואין מתרפאים מהם אפילו לחיי שעה. וזה יעקב איש כפר סכניא היה מין מתלמידיו של ישו כי כן אמרו שם על אתנן זונה מה לעשות ממנו בית הכסא לכהן גדול, שאמר יעקב איש כפר סכניא כך אמר ישו מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו (מיכה א, ז), ממקום הטנופת באו ועד מקום הטנופת ישובו. ובירושלמי נזכר שמו ישו בן פנדירא, וזה מסכים למה שכתב באונגליון שאמר ישו לתלמידיו כי בשמו יגרשו וידחו השטנים והישרים ויקחו נחשים בידיהם וישימו ידיהם על החולים ויתרפאו. ונראה כי יעקב איש כפר סכניא לא ראה ישו אבל היה באמונתו.

מכל זה נראה כי בן סטרא הוא פנדירא הוא ישו הנוצרי שדברו בו חכמים בהסכמה אחת עם האונגליון ושם אמו מרים. וכמדומה שכותב האונגליון רמז כי ישו נתעברה אמו ממנו באסור, כי בכתבו יחוס שמו מיוסף עד אברהם כתב דוד הוליד את שלמה מאשת אוריה, וכן כתב שלמון

ילקוט ויכוחים

162

ויכוח הרשב"ץ

הוליד את בועז מרחב ובועז הוליד את עובר מרות, וכן כתב יהודה הוליד את פרץ וזרח מתמר, והזכיר נקבות אלו שיצאו להם שם פסול או מזנות או מגיות, וכתב זה ברמז על מרים אם ישו אבל הסתיר האמת. והם אומרים כי לא נתעברה מאדם אלא מרוח הקודש שנתהוה בבטן אמו ונתגשם שם ודבריהם סותרים זה את זה כי באזן גליון כתיב כי ישו בא מהגליל אל יוחנן להטבל ממנו, ונראה כי כן היו נוהגין בישראל, הבא לקבל דברי חברות היה הולך בירדן לטבול, וזה יוחנן היה חסיד שוטה והיה מקבל בעלי תשובה, ויוחנן היה מונע ממנו ואומר לו אני ראוי להיות נטבל ממך ואתה בא אלי, ויאמר לו ישו הניחה לי כי כן יאות לנו למלאות כל האמת, אז הטבילהו, ומיד כאשר נטבל ישו עלה אל השמים כי נפתחו לו שערי השמים וירא רוח האל יורדת כיונה ותבא עליו והנה קול מן השמים אמר זה בני הנאהב אשר ישר לי מאד. אלו הם דברי האונגליון וא"כ לא נחה עליו רוח הקדש עד שעת הטבילה ואיך יאמרו כי מרות הקדש נתהוה.

וגם ישו בעצמו לא אמר כלום בשום מקום שלא היה לו אב גשמי, כי בכל מקום היה קורא עצמו בן אדם כמו יחזקאל ודניאל, אלא שמאמיניו שבשו אותו בשם אלהות. וכשהיה ישו קורא עצמו בן אלוה רצו לסקלו ואמר כי גם ישראל קרואים בני אלהים, ובזה גלה דעתו שלא היה עושה עצמו אלוה באמרו כי הוא בן אלהים. ובאמת נקראו ישראל בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

163

יד, א), ומעולם לא עלה בדעתו של ישו שיהיה בלא
אב גשמי. וכבר אמרה לו אמו פעם אחת, בני!
אביך קורא לך, ואמרה זה על יוסף אישה, הנה
נראה שאביו יוסף היה גשמי ולא חשב שנתהוה
מרות הקדש. אמנם חשב שהוא משיח שולח מהאל
להושיע את ישראל כמו שהבטיחו הנביאים. —
וכתב אחר מהם כי ישו שאל את תלמידיו מה
האנשים אומרים עליו, והשיבו כי קצתם אומרים
שהוא נביא וקצתם אומרים שהוא אלוה. ושאל
לשמעון הנקרא כיפא, ואתה מה תאמר בי, השיבו,
אני אומר שאתה הוא משיח בן אלהים חיים. ואז
יישר לישו דבריו, ואמר עתה אראה כי בני אדם
אוהבים אותי ואם ארצה אדון דיני ברשות האל,
ואיני לבדי אלא אני ואבי אשר שלחני. הנה העיד
על עצמו שאינו אלא שליח. וכן כתב כיפא הוא
שמעון בן פנכא. כי ישו אמר הנה השטן מתעסק
להמיתני ואבקש מה' לקצר ימי ולא יתנני ביד
השטן. עוד אמר ישו כי הוא עבד ונביא שלוח
מהאלהים. ופעם אחת אמר לעם ייראו את אדוני
שהוא אדוניכם. עוד אמר כי לא דברתי מלבי אבל
האל שלחני השם פה לאדם.

מכל אלה הדברים נראה שלא טעה בעצמו
היותו אלוה. וכן כתוב באונגליון שהשטן הביא את
ישו למדבר להסיתו ולהדיחו. ופעם אחת הביאו
לירושלם על פנת בית המקדש ואמר לו אם בן
אלהים אתה השלך עצמך מן המקום הנבוה שאתה

ילקוט ויכוחים

164

ויכוח הרשב"ץ

עומד עליו למטה שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך, וישו השיבו כתוב בתורה לא תנסו את ה' אלהיכם. עוד אמר לו אם בן אלהים אתה אמור לאבנים אלו שיהפכו ללחם והוא השיב לא על הלחם לבדו יחיה האדם. ועמד השטן והראהו כל העולם ואמר לו אם אתה נופל אלי ומתפלל לי אני אתן לך את כל הכבוד הזה. והוא אמר לו את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד. הנה נתבאר שלא עשה עצמו אלוה. * וכתוב באונגליון שהלך ישו לראות עץ תאנה אם יש בה תאנים ולא מצא וקלל את התאנה ויבשה ותמהו תלמידיו. ואם חשבו שהוא אלוה לא היו תמהים מזה, ולא היה לו ספק אם יש תאנים בעץ אם לא. וכן כתוב אצלם כי ישו היה חרש עצים והלך למקום אחד ולא יכול לעשות שם שום פלא; וזה רחוק לומר על האל. ועוד כתוב שם כי איש אחד בא אל ישו ואמר לו מלמד טוב מה אעשה שאשיג החיים הנצחיים? והוא השיבו למה תקראני „טוב“ ואין טוב זולת האל. ועוד שאלו תלמידיו שיושיבם בימינו במלכות שמים, והשיבם שאין זה בידו לתת להם. וכן כתוב אצלם שאמר, אני בעצמי לא אוכל לעשות דבר אבל מה שנסמע נעשה. וכתוב באונגליון כי האל לא ראהו אדם מעולם. וכתוב שם, כי ישו התורה ואמר הנני מודה אליך אלהי השמים והארץ אשר צפנת הדברים האלה מהחכמים והנבונים

* כי אם הוא אלוה איך לא יכול להתנבר על השטן שהוא

יציר אלוה?

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

165

והודעתם לקטנים. וכן אמר יהי רצון שכל דבר
ודבר יהיה נמסר אלי מאבי, ושום אדם לא הכיר
הבן כי אם האב, והאב לא הכיר שום אדם כי אם
הבן, ואם היה הוא אלוה לא היה מתודה לאל.

וכתוב שם, כי בלילה שנמסר ביד היהודים
הלך להר הזיתים עם תלמידיו ואמר להם, שבו לי
בזה עד שאלך ואתפלל, וילכו עמו שלשה שמעון
ויוחנן ויעקב, ויחל להיות מרעיד ומפחד מאד,
ויאמר להם עצבה נפשי עד מות, השענו לי בזה.
ויעבור מהם ויפול על פניו ארצה ויתפלל ויאמר
אבי אתה! אם יכול תוכל העבר כוס זה ממני,
אבל לא יהיה אלא לפי רצונך. וישב אל תלמידיו
וימצאם ישנים ולא ידעו להשיב אל ישו דבר.
ויאמר תישנו, כי הנה העת אשר ניתן בן אדם ביד
מרעים. וכל אלה הדברים לא נאותים שיאמרו על
אלוה להיות מרעיד ומפחד ביד אנשים ושיהיה
צריך להתפלל לזולתו ולא תקובל תפלתו, ובפרט
לומר על עצמו שניתן בן אדם ביד מרעים. וכן
בשעת מיתתו אמר אלי אלי למה עזבתני, ואחד
מהם כתב שאמר בידך אפקיד רוחי, אבל יוחנן
שהיה שם בשעת תלייתו אמר כי ישו הפקיד אותו
ביד אמו שיהיה לה לבן ולא הזכיר מזה כלום.

מכל זה נראה מבואר כי ישו וכן תלמידיו לא
נפלו בטעות מחשבה לחשוב שהוא אלוה. אבל
היה קורא עצמו בן אלהים להיותו נדול בעיניו מכל
האדם ותלמידיו חשבו כי הוא מבחר המין האנושי

ילקוט ויכוחים

166

ויכוח הרשב"ץ

למעלה ממש רבינו ע"ה, כי משה היה לפי דעתו במדרגת עבד כמו שנאמר עבדי משה, וישו במדרגת הבן החביב, וכן כתב אחד באגרת ששלח לעברים והיה חושב שהוא המשיח שהתנבאו עליו הנביאים והנביאות נתקיימו על ידו. כמו שנראה מדברי שמעון הנקרא כיפא שאמר לו אתה משיח בן אלהים חיים ואישר ישו את דבריו. וישו עצמו אמר שאינו צריך להושיע כי אם הצאן האובדות בית ישראל. ובאונגליון כתוב שאשה אחת מבנות הגוים היתה מבקשת מאתו שיוציא השטן מקרב ביתה ואמר לה שפעולתו הראשונה היא להשביע הבנים ולא יאות לקחת הלחם מהבנים ולתת אותו לכלב. וכשראו תלמידיו שנמסר ביד ישראל ולא נתקיים דבר ממה שחשבו עליו, התחילו להתחכם ולומר עניני אמונתם המפורסמים שישו נתהוו בלא איש כי אמו מרים נתעברה מרוח הקדש בעודה בתולה וילדתו אחר תשעה חדשים ונשארה בתולה אחר הלידה כמו קודם הלידה. וטעות זו יצאה להם ממה שהיה מתפשט באותו זמן שהנשים היו מתעברות מאלהיות, ככתוב בספר קורות אלכסנדרוס כי אמו נבידאש אשת פיליפוס המקדוני מלך יון היו טוענים עליה שנתעברה מאלוה הנקרא אמון וילדה את אלכסנדרוס, והאמת היא כי נתעברה מנקתניבור דרך כשוף שהיה מלך במצרים ונטרד. ונתפקרו מאמיני ישו בזה ממה שכתוב הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנואל וגו' (ישעיה ז, יד). וזה הפקוד כתב אחד מהם בראש האונגליון שלו

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

167

והוציא ממנו שני עקרים באמונתם, האחד שנולד בלא אב כי בתולה נתעברה ופירשו העלמה בתולה, והשני כי ישו הוא אלוה כי נקרא שמו עמנואל. והפקור הזה בטל מאליו כי זה האות נאמר לאתו חמש מאות שנה קודם לידת ישו, ושם נאמר בטרם ידע הנער טוב או רע יהיה מה שייעד הנביא לאחו. וגם לשון הכתוב הרה-וילדת מורה על הזמן ההוא בחיי הנביא לא על זמן עתיד. וגם פירוש עלמה אינו מורה על בתולה אלא הוא שם משותף שיאמר לבתולה ולבעולה, כי מצאנו והיה העלמה היוצאת לשאוב (בראשית כד, מג) ובודאי שעל הבתולות היה אומר. ומצאנו ג"כ שמורה על בעולה, כמו ודרד גבר בעלמה (משלי ל, יט). גם מה שנאמר וקראת שמו עמנואל אינו מורה על אלהות כי שם המזבח נקרא ה' נסי ושם ירושלם ה' שמה, ושם המשיח ה' צדקנו בירמיה. וגם הכתוב אומר כי אמו תקרא שמו עמנואל, וישו הנוצרי כתוב באונגליון שהמלאך קראו עמנואל לא אמו.

הנוצרים תקנו אמונתם לומר שאלהות הוא אחד והוא שלשה, ויסוד אמונתם זאת היא מה שכתב אחד מהם באגרת שלו כי שלשה הם אשר יתנו עדות בשמים האב והבן ורוח הקדש, אלה השלשה אחד הוא. ומכאן נסתעפו להם כמה ענינים והעמיקו הרבה עמקות בשלוש הזה איך הוא שלשה וגם אחד, והם דברים בלתי מושכלים. ואפשר כי לא כיון למה שיאמינו הם רק רצה לומר שעדות

מכוונת היא, שהשלשה מסכימים יחד בעדותם עם היותם שלשה. ויש ראייה שזאת היתה כוונתו, שהוא כותב סמוך לאותו מאמר מקודם כי שלשה הם אשר יתנו עדות באמונת ישו: הרוח והמים והדם, ואלה השלשה אחד, ופירש אחד מהם מאמר זה כי השלשה יתנו עדות לאמונת ישו, הרוח הוא נפש ישו והמים והדם שיצאו מצלעו כשהכה לונזי אותו ברומח בעת תלייתו; והם אחד כי יסכימו בקיום האמת. ובזה יתפרש שהאב והבן והרוח הם אחד והם שלשה כלומר שיסכימו בעדות ישו. ועפ"ז הודסה כל אמונתם בשלוש. וכאשר ראו פקחיהם האחרונים הסתירה הזאת צוו למחוק אותו הפירוש ואמרו כי מעולם לא אמרו כן. אבל אי אפשר להכתיש הפירוש שנמצא בספרים הקודמים. והנה נסתר הכומר שנתגייר טען עליהם: הנה אמרת כי הבורא אחד וזה משיחכם הוא בנו וירד מן השמים בלי פירוד מן האב והרוח הקדש, וזה הבן היה בין שני נוהגין. נהוג האלהות ונהוג האנושיות, ואמרת כי הבן ירד בבטן מרים, חודיעני נא אם נדבק בין האב והרוח או נדבק הוא לבדו בעצמו, אם תאמר שנדבקו הבן והרוח לבדם, נפסדו דבריד אשר אמרת כי האלהות והאנושיות נהוגין בקנין אחד, שלא היה שם נהוג האב: ואם תאמר שהיה המשיח מקנין האב והבן ורוח הקדש מקצהו נדבק ומקצהו אינו נדבק, נפסדו דבריד שאמרת שלא תוכל להפריד קצתו מקצתו. ומה שהטעה אותם לתת אלהות לישו הם

ילקוט ויכוחים

169

ויכוח הרשב"ץ

פעולותיו שהיו יוצאים מדרכי ההיקש, וישראל היו אומרים שעושה אותם בכת בעל זבוב, והם אומרים שהיו בכת אלהי. ואפילו היה כן אינו מחייב לו אלהות, כי להחיות מתים ולרפא מצורעים עשו ג"כ הנביאים, והיהודים שרצו לבחון אותו אם הוא עושה בכת כישוף או בכת אלהי דנוהו למיתה וכוה יתבררו ויצרפו דבריו אם כנים הם, ונמסר בידם על כרחו והתפלל לאל שלא ימות בידם ולא נענה, וצעק בעת מיתחו אלי אלי למה עזבתני, ויפה ענו לו אם בן אלהים אתה הצל את עצמך, וכיון שלא יכול להציל את נפשו נתברר שלא היה אלוה ולא משיח שדברו בו הנביאים.

והנה כתוב באונגליון כי אחר שנתלה ישו עמד לתחיה ואכל עם תלמידיו כלם חוץ מאחד שמו טומאשו, וכאשר הגידו לו לא האמין עד שנגלה אליו. ואם תלמידו לא האמין בתחיתו עד שראהו איד יאמינו אותם אלה שלא ראהו? א"כ יתברר הדבר שלא היה אלוה ולא שליחו, לא אלוה כי אלוה לא ימות בידי אדם ככתוב על מלך צור, האמור תאמר אלהים אני לפני הנרניך ואתה אדם ולא אל ביד מחלליך (יחזקאל כח, ט). ואלו המוכים בסגורים אחרי ראותם מקרא זה איך מלאם לבם לדבר תועה על בורא שמים וארץ די נשמתהון בידו לומר שנמסר בידי אדם להריגה? יסכר פי דוברי שקר הדוברות על צדיק עתק! גם נתברר שאינו משיח, שהמשיח המדברים בו הנביאים יקבץ נפוצות ישראל וזה לא קבצם אבל גרם נפוצותם.

ילקוט ויכוחים

170

ויכוח הרשב"ץ

וכשראו כל זה התחילו להחזיק בתרמיתם ואמרו, כי האבות והנביאים וכל צדיקי עולם היו נמסרים ביד השטן מפני חטאו של אדם הראשון שנטרד מגן עדן והיו יורדים לגיהנם, ולפי שחטאו היה רבוק בו ובזרעו בתחלת ההולדה קורין לזה החטא אוריגינאל (מקורי ויסודי) ואומרים שעל זה נאמר הן בעון חוללתי ובחטא יחמתיני אמי (תהלים נא, ז), ולפי שהחטא היה רבוק בכל המין האנושי לא היה כח באחד מן האנשים לכפר זה החטא עד שיתגשם האלהות בתואר אדם בבטן אשה ויהיה אלוה ואנוש ואז ישפך דמו ובאותו הדם יתכפר העון ההוא ויצאו הצדיקים מגיהנם ויכנסו לגן עדן וכל המאמינים בו ינצלו, כי כדאי היא טפה אחת מדמו לכפר על כל המאמינים. זהו שורש אמונתם. וכבר אמר אדוננו הרמב"ן ז"ל בויכוחו ע"ז הרוצה לשקר ירחיק את עדיו, כי כל הקללות שנתקללו אדם וחוה והנחש מפני החטא ההוא אנו רואים בעינינו שנשארו ולא נתכפרו, אבל ענין הגיהנם שלא נזכר באותה פרשה שנקנס בו אדם הראשון הם אומרים שנתכפר בדמו של ישו הנוצרי, וענין זה לא יוכל אדם לראות ולברר אותו אם הוא אמת או שקר. אמנם גם מדבריהם עצמם תצא להם סתירה לדעה זאת, כי באונגליון כתוב כי ישו אמר לפרושים לא באתי לקרוא לצדיקים כ"א החוטאים, ולפי אמונתם הצריך להוציא גם הצדיקים מגיהנם. וכאשר האשימוהו הפרושים על התחברו עם הרשעים אמר כי הרופא אינו נצרך לבריאים כ"א לחולים. ועוד

ילקוט ויכוחים

171

ויכוח הרשב"ץ

אמר כי אינו צריך להושיע כ"א הצאן האובדות מבית ישראל, ולא נמלט מזה הכוזב כי לא נמשכו תלמידיו אחריו מבני ישראל. במקום אחר כתיב כי נער ישראל היה עומד לפני ישו ואמר לתלמידיו כי הדומה לנער ההוא יבא במלכות שמים. א"כ נושעים היו גם קודם תלייתו. עוד כתוב שם כי אמר להפרושים אוי לכם הפרושים כי תסגרו שערי מלכות שמים, ורצה בזה במעשיהם הרעים כמו שנזכר שם, ולפי אמונתם היו השערים סגורים תמיד עד תלייתו. עוד מסופר מעשה כי ישו ראה עשיר אחד אוכל סעודתו ועני מוכה שחין מלקט תחת שלחנו פתותי לחם והכלבים מלחכים שחינו ואין חומל עליו. אח"כ מת העני ההוא והביאוהו המלאכים בחיקו של אברהם אבינו. והעשיר ההוא מת והובא לגיהנם והיה בצער מאש של גיהנם, והציץ וראה את העני בחיק אברהם ואמר לו שישלחהו אליו עם מעט מים לרוות את צמאונו. ואברהם השיבו הלא תזכור כשהיית בשפע הטוב ולא היית חומל על זה העני, עתה הוא בהפך כי אתה בצער והוא במנוחה. א"כ אברהם אבינו לא היה בגיהנם קודם תליית ישו ואף העני היה במנוחה ולא בגיהנם. עוד אמר ישו יותר נקל הוא הכנס הגמל בחור המחט מהכנס העשיר במלכות שמים, א"כ לא נתן הנמנע באותו זמן קודם תלייתו אלא לעשירים ולא לעניים. וכבר כתבתי שאמר שמעון כיפא כי באמונת ישו יהיו נושעים כאשר היו נושעים אבותיהם בעשיית המצות, הלא נתן תשועה לראשונים המקיימים המצות קודם הריגת

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

172

ישן. — אלו המאמרים נמצאים סותרים אמונתם. והם התפקדו בזה ממה שכתוב באברהם אבינו ואתה תבא אל אבותיך בשלום (בראשית טו, טו) ואבותיו נחור ותרח היו עובדי ע"ז והיו בגיהנם? אלא שהיה אברהם במדור העליון מניהנם. אך תשובתם בצדם כי אין השלום שיכנס בגיהנם, ולמה נאמר בו אל אבותיו? לא אל אבותיו הרשעים כ"א אבותיו הצדיקים כמו נח ושם ועבר, כי מאחר שהכתוב סתום וכא לבשרו טובה נדרשהו לטוב ולא לרע. וכן התפקדו במה שאמר יעקב כי ארד אל בני אבל שאולה (בראשית לו, לה), ויפרשו שאול גיהנם. ואפילו הוא כדבריהם, היה מפני שחשב שיוסף נטרף וחשש שמא בעונו גענש וירד אל שאול, אבל כשנמצא חי אמר אלכה ואראנו בטרם אמות ולא אמר בטרם ארד שאולה. וכן בשעת מיתתו אמר הנה אנכי מת (בראשית מט, כא) ולא אמר ארד שאולה. וזה הפירוש הוא לפי טעותם שפירשו שאול גיהנם, ואינו כן. כי פירוש שאול ג"כ קבר, ועל זה יורה מאמר איוב מי יתן בשאול תציפני (איוב יד, יג). ולא היה מתחנן לאל שיציפינהו בגיהנם! וכן בדי שאול תרדנה אם יחד על עפר נחת (איוב יז, לט), ר"ל עם היו מתים בני אדם והיו הכל נחים על הארץ היו יורדים בדי שאול לרוב הכבוד, א"כ שאול הוא הקבר ולא הגיהנם. וכדי לחזק דבריהם אמרו כי ביום השלישי לתלייתו שבה נפשו אל גופו וידבר עם תלמידיו בגליל העליון ואמר להם כי הוא עולה לשמים

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

173

וישלחם לפרסם אמונתו בכל העולם. ולפי מה שנמצא כתוב בתרגום ירושלמי על המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו, יז) תלמידיו גנבוהו בליל שבת שהיה לילה הראשון של פסח, בעת שהיו ישראל טרודים במועדם ומתעסקים באכילת פסחים ולא יכלו לשמרו. ותלמידיו חללו השבת והוציאוהו מהשוחה שהכניסוהו בה, הנקראת שפולקרה¹ וקברו אותו בתוך גן אחד, והם העידו כי ראו אותו חי ודבר עמהם כמו שכתוב באונגליון. ומי יאמין להם? הנה טומאש אחד מתלמידיו לא האמין שחיה אחר תלייתו אע"פ שכל תלמידיו אמרו לו כי דברו עמו, ולא האמין להם עד שנגלה ישו אליו ואמר לא אאמין בכך כי לא האמנת בתחייתי. ודבר זה כתבו הם באונגליון. ואם לפי דבריהם כי תלמידו לא האמין זאת אם לא ראהו בעצמו, איך יאמינו אלה שהרגו אותו אם לא ראהו חי? ואם היה רוצה לאמת דברו היה לו להראות את עצמו לפניהם כדי שיראו ויבושו ויכלמו על מה שהרגו אותו.

אמנם הטענה השלישית במה שהם מכזבים ומאריכים בהרבה שקרים שהארץ רעשה בשעת תלייתו, וכותל אחד מבית המקדש נסדק, והנוהג בתלייתו מהיהודים שרפו ברק, ושיצאו הרבה מתים מקבריהם; כי בשעת הלידה באו מקצות המזרח מלכים במנחה לפניו כי ראו כוכב גדול כנגד בית לחם, והמלכים האלה באו להשתחוות לו ולקבלו לאלוה, וקורין למלכי המזרח אוריינטאלי² וזהו

¹ Orientals.

ילקוט ויכוחים

174

ויכוח הרשב"ץ

שכתוב מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו (תהלים עב, י), וכן הביאו לפניו לבונה וזהב שכתוב זהב ולבונה ישאו (שם), ובאו עד ירושלם ושאלו עליו להורדום שהיה מלך בירושלם, ומשם הלכו לבית לחם והשתחוו לו ועבדו אותו, ועל זה עושים יום איר סמוך ליום לידתו. אך יש להקשות בזה הספור, כי על פי המרחק הגדול שיש בין בית לחם לקצה המזרח אי אפשר שהיה זה בשנת הלידה, ולא היה ג"כ בשנה אחר הלידה כי כבר ברחא אמו למצרים מפני פחד הורדום שרצה להרגו שלא יפסיד עליו ממלכתו. ודי בזה סתירה לדבריהם שהכל שקר וכזב.

והנה ישו הנוצרי ותלמידיו טעו כי חשבו שיחיו גם הם אחר מיתתם בקרוב הימים, וקצתם ראו התחיה קודם שימותו. פאולוס שהיה שמו שאל, קרא לישו בכור לבעלי התחיה וראשון להקמים מקברם, ואמר כי הוא חולק על הצדוקים המכחישים בתחית המתים והוא מודה להפרושים המאמינים בתחיה. וגם ישו עצמו הביא ראיה לתחית המתים אל הפרושים ששאלוהו על זה מהכתוב אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, שמורה כי עוד ישו בו ויחיו. כי האל אינו אלוה למתים כ"א לחיים, והראיה הזאת תורה על מיעוט ידיעתו, כי נוכל לפרש ולאמר אלהי אברהם שהיה אלהיו והאמין בו בחייו. וכבר אמר אחד מתלמידיו, כי ישו היה במקדש ואמר לתלמידיו, ראו הבנין הזה לא ישאר עליו אבן על אבן. וישאלוהו מתי יהיה זה? ומה

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

175

האות על בואך לתכלית העולם? השיבם באורך ונתן להם סימן בידיעת המלחמות וצרות הבאות וחשכת השמש והירח, ויראו השקוף משומם בבית המקדש כמו שניבא דניאל, ואחר הצרות ההן יבוא בן האדם, ר"ל עצמו, עם ענני השמים בכה גדול ובגבורה, ויבוא עם המלאכים ובחצוצרות וקול גדול, וכי יאסוף הרוחות מארבע כנפות הארץ מקצה שמים ועד קצה הארץ. ואמר אח"כ באמת אני אומר לכם לא יאבד הדור הזה עד שישלם הכל. עד כאן דבריו. וכל זה לא יצא אל המציאות, והוצרכו פקחיהם לפרש ש"הדור הזה" כוונתו מישו עד סוף העולם ועד יום הדיון, והפירוש הזה בלי דאיה ומשמעות דבריו אינו כן. כדומה לזה כתב תלמיד אחד מתלמידיו ונתן ג"כ סימנים כאלה והוסיף עליהם לאמר, כי תלמידיו יהיו נמאסים לכל האנשים בעבור שמו, אמנם לא יפול משערת ראשם ארצה. וכל זה שקר כי כולם נהרגו. ועוד אמר להם, כי ישו הנוצרי צוה לתלמידיו: אם ירדפו אתכם בעיר הזאת לכו לעיר אחרת, כי לא תשלימו עם ישראל עד שיבא בן האדם. כל זה מורה שהיה טועה לחשוב שישוב קודם שימותו הם. במקום אחר נאמר, כי ישו אמר לתלמידיו, באמת אני אומר לכם כי קצת מהעומדים פה לא יטעמו המות עד שיראו בן האדם במלכותו, אלו הם דבריו ואי אפשר שיכוון על תחיתו כי כלם ראו אותה כפי אמונתם ולא קצתם לבד. ועוד אמר שאול הנקרא פאולוס, זה אני אומר בדבר האל, כי אנחנו החיים עדנה אשר

ילקוט ויכוחים

176

ויכוח הרשב"ץ

נשארנו, בבוא הארון לא נהיה הקודמים לאותם שכבר מתו, כי הארון בצווי ובקול אראלים וחצוצרות ירד מן השמים ואשר מתו בעבור ישו יהיו ראשונים ואח"כ אנחנו החיים עדנה אשר נשארנו להקביל את ישו. ע"כ. והנה המציאות הכחיש זה, ופקחיהם תקנו שהוא דיבר בשביל כל המאמינים בו כי אחר היותם חיים יהיה נשאר הוא חי. עוד אמר באגרת ששלח לעברים כי עוד מעט מזעיר העתיד לבוא (משיח) יבוא ולא יאחר, ואמר זה על ישו ויצא בדאי.

והנה ישו עצמו אמר לתלמידיו סימנים אשר בהם יוכרו ויובדלו המאמינים מזולתם. ואחד מסימניו הוא כי בשמו יגורשו וידחו השטנים והשדים וידעו לדבר לשונות מתחלפות, ויקחו נחשים בידם. ואם ישתה אחד מהם סם המות לא יזיקהו, וישימו ידיהם על החולים ויתרפאו, ע"כ. וכל זה שקר מפורסם. והם אומרים כי זה היה בתחלת האמונה כדי לחזקה, אבל ישו לא נתן בזה תנאי ושיעור ודיבורו היה מוחלט. ומפני שראו בנביאות דניאל שעתידות לבוא התנגדות על ישראל ומלחמת גוג ומגוג, הניחו כי עתיד לבוא מי שיבלבל אמונת ישו הנקרא אנטיקריסטו, כלומר חולק על המשיח, כן כתב אחד מהם בספרו ובאגרת שלו כי כל רוח באיש המודה בישו הוא מאת ה' וכל הכופר בו אינו מהאל והוא אנטיקריסטו אשר שמעתם שיבוא ועתה הוא בעולם. אלו דבריו. ומכאן הם מחזקים

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

177

האפיפיורים בתחלת שבתם בכסא ממשלתם להמציא המצאות לשלחם בכל הארצות להודיע כי כבר בא אנטיקרישטו בעולם. ידיעות אלה שמענו בימינו הרבה פעמים וכן הגידו לנו זקנינו ששמעו הם, ועושים זאת כרי לישב האמונה בלב העם, ועבידי איגשי לאחזוקי שקרייהו.

וכאשר ראו כי ישו הנוצרי אמר שהוא לא בא לבטל התורה כ"א לחזקה, מצאו סמך בדבריו שהוא בטל התורה, כי כך אמר להם, שמעתם מה שנאמר לקודמים לא תשבעו בשמי לשקר ואני אומר לכם שלא לטבוע כלל לא בשמים כי כסא אלהים הוא ולא בארץ כי הרום רגליו הוא, ולא בירושלם כי קרית מלך רב היא, ולא בראשד כי אינך יכול לעשות השער שחור או לבן, אף יהיו דבריכם הין הין לאו לאו, והעודף שתשימו עליו דע הוא. עוד אמר להם שמעתם מה שנאמר לקודמים לא תרצח ואני אומר לכם כי מי שיכעיס חברו מחויב הוא משפט ומי שאומר לחברו ריקה הוא חייב לעשות עמו דין, ומי שיקרא אותו שוטה חייב הוא לגיהנם. השמעתם מה שנאמר לקודמים לא תנאף ואני אומר לכם כי מי שיראה אשה ויחמוד אותה הוא נואף אותה בלבו. ואם עין ימינך תדחה אותך נקר אותה והשליכה לארץ. מוטב לך לאבד אבר אחד מאברייך מהכנס כל גופך לגיהנם. ואם יד ימינך תדחה אותך חתוך אותה והשליכה מלפניך, טוב שתהיה אובד אבר אחד משילך כל גופך לגיהנם. ועוד אני אומר

לכם, שמעתם מה שנאמר לקודמים ואהבת אוהביך ואיבת את אויביך ואני אומר לכם אהבו אויביכם היטיבו לשונאיכם והתפללו בעד רודפיכם ומנדיכם. והוא בכל דבריו אלה לא התכוון לסתור התורה, אבל היה מתחסד לעשות גדר לתורה. וכן אמר להם שמעתם עין תחת עין, ואני אומר לכם אל תתחר במרעים, ואם יכך אדם על לחיך הטה לו גם האחרת, ומי אשר יחפוץ לריב עמך במשפט ולהפשיט כתונתך הנח לו גם גלימתך. עוד אמר להם נאמרה בתורה מי שיניח אשתו יתן לה ספר בריתות, ואני אומר לכם כי מי שיניח אשתו אם לא בסבת ניאוף היא סבה שתנאף ומי שיקח המגורשת לאשה מנאף הוא. הנה בכאן חשב לפרש שאסור לגרש אשתו אלא במצאו בה ערות דבר כפשט הכתוב, ומכל זה לא נראה שהוא סותר התורה. הלא הוא אמר להם, לפי מה שכתוב באונגליון, כי כשיראו השקוף משומם שאמר דניאל במקום המקדש אזי יהיו צרות רבות ורעות, ולכן התפלל שלא תהיה בריחתם בסתו או ביום השבת. הנה רצה בקיום השבת אפילו לאחר שנתפרסם האונגליון. שהרי תלמידיו כלם מתו קודם החורבן, כי שאול ושמעון הרגם הקיסר שהיה קודם החורבן, א"כ גם בדברים אלו לא נתכוון לבטל התורה אלא שהיה מתחסד בחסידות של שמות להוסיף גדרים עליה כדי לחזקה ולאמצה.

אמנם הטענה הרביעית, כי מצד חסרון ידיעתם והטעאתם ושבושם של כותבי האונגליון שהיו מעמי הארץ, שמו דברים בפי ישו למעות ולשבש, שלא

ילקוט ויכוחים

179

ויכוח הרשב"ץ

נאה לאלוה, שהרי הוא אומר כי בימי אליהו היו שלש שנים ומחצה רעב, אולם כפי ספרי קדשנו לא היו שלש שנים שלמות, כי כתוב ויהי ימים רבים וגו' בשנה השלישית (מ"א יח, א), נראה כי עדיין לא נשלמה השנה השלישית. גם תלמידיו אמרו כי אברהם אבינו נקבר בשדה אשר קנת מאת שכם בן חמור. וכן כתבו כי ירמיה כתב ואקח שלשים כסף ואשליכם אל בית האוצר. והם שלשים כסף שהחזיר יהודה איש קריות שנתנו לו היהודים וקנו ממנו בהם שדה אחד מהיוצר לבית הקברות. וזה הפסוק אינו בירמיה, ושם כתוב, קום וירדת בית היוצר (ירמיה יח, ב) והפסוק ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותם בית ה' אל היוצר כתוב בזכריה (יא, יג) וכונתו אוצר ה'. וטעו כותבי האונגליון מיוצר לאוצר. מכל אלה נראה כי עמי הארץ היו וכפריים, וקרוביו היו מפחותי בני ישראל.

וגם שאול הנקרא פאולוש שהיה שליח ב"ד של רבן גמליאל לפי דבריהם, לא נתכוון מתחלה לסתור התורה, כמו שנראה מדבריו שהוא אומר שבא לקיים התורה ולחזקה, אבל מפני שהנמשכים אחריו רצו לבטל את התורה התחכם אה"כ לומר כי כוונתו היתה שבא לחזק התורה שנאמרה בדרך משל ואינה כפשוטה. פאולוש זה היה מתחלה רודף לישו במצות רבן גמליאל, אלא שבא אליו ישו בחזיון לילה ואמר לו למה תרדפני? ואז האמין בו. כל זה כתב פאולוש. והוא היה השליח הגדול שהלך לאנטוכיא ולגלטא ולרומי לפרסם אמונת

ילקוט ויכוחים

180

ויכוח הרשב"ץ

ישן, ועל אמונתו נהרג. ואמרו שבעת הריגתו התורה בלשון הקדש והפך פניו לירושלם. וזהו שאול שהקדיח תבשילו ברכים ותבר בזה ספרים, והוא אמר המות בא בשביל אדם והתחיה בשביל ישן, וחשב כי בימיו יגלה ישן ויקבץ הנפוצים ויחיה המתים. — ואלה הם דבריו בסתירת התורה: בפעם הזאת הואלתי לבאר סתרי המקומות אשר בתורת משה אשר לא התבוננו בהם חכמי ישראל, כי כן כתב משה זאת החיה אשר תאכלו וגו' (ויקרא יא, ב), וכראות העבריים כל זה אסרו כל אלה והם פתאים חסרי דעת, כי למה אסרה התורה אלו והתירה אלו? אבל דעו באמת כי כל זה לא נאמר אלא בדמיון המושלים והרועים והמנהיגים. הבהמה השוסעת שסע ומעלה גרה הוא בדמיון הרועה הנאמן המנהיג עמו בדרך ישרה, שוסעת שסע הוא שידע לחלץ בין הטוב והרע ומעלת גרה הוא שישמע ויראה וישים אל לבו ועל רעיוניו ענין המשפטים לתועלת עמו ולא לתועלת עצמו. ובהפך זה היא הבהמה הטמאה בדמיון הרועה שהוא בהפך הראשון. עד כאן דבריו והאריך בהויות אלו. — השני לו היה גירונימוש שהעתיק את התורה ללשון לסיון, ושינה ושיבש המקראות בהרבה מקומות. ויש שפירש בדרך משל ודמיון, ועשה יסוד ממה שנאמר בפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, שנראה סותר מה שכתוב ואלה הטמאים לכם. ואלה הם דבריו: הנה ראינו בספר תורת משה אשר טמא את החזיר באכילה ועל כן נאסר ליהודים

לאכול ממנו, והם לא לקחו כ"א קליפת הכתב והניחו השורש והענף והביאו ראיות ממשה שאסר את החזיר, ואנחנו מביאים דאיה כמו כן ממשה שהתיר את החזיר וטהר אותו, ואמר שהוא מתוק וטוב למאכל כאשר כתב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (בראשית א, לא), ומאחר שכתוב טוב מאד אנו אומרים שהוא טוב למאכל, כי כל דבר שנקרא טוב מאד מכל צד שבעולם אינו יכול להיות רע, ודבר שאינו רע אינו יכול לקרוא טמא. על כן אמרנו שהחזיר טוב למאכל ומפני עונג הבשר נקרא טוב וטהור, ורק מפני לכלוך גופו נוכל לקרותו טמא ואותה טומאה היא להורות לנו שלא לעשות מעשים מטונפים, ובענין הזה נקרא החזיר טהור וטמא, ולכן התיר לנו הבורא לאכול את בשרו ואסר לנו לעשות מעשים מטונפים שהם טמאים. וכן אמר ישו במקום אחר: אין המאכל הנכנס בפה מטמא את האדם, רק רעיון הלב ומחשבות הנשמה שהוא ניאוף וזימה מטמאים הגוף. על כן אמר פאולוש כל אשר ישימו לפניך קח ואכול ולא תשאל עליו מה הוא.

התשובה הכוללת לכל אלו היא שהתורה דברה בפשטות ולא בחידות, שנאמר פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות (במדבר יב, ח). ולא הוצרכה התורה לדבר בחידות אל הדיינים שהרי כתיב בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט, טו), ולהזהיר על הלכלוכים כבר כתבה התורה קדושים תהיו (ויקרא

ילקוט ויכוחים

182

ויכוח הרשב"ץ

יט, ב). וענין וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, לא נאמר אלא על ענין טבעי הדברים, שהיה כל אחד מהנבראים בטבעו הנאות לו, לא שיהיה טוב למאכל. ויש כמה דברים מתוקים בעולם שאינם טובים לאכילה והם סם המות, ויש אשר הם טובים בטבעם ואינם טובים למאכל אדם. והנה חז"ל כבר הזכירו פסוק זה בילמדנו ואמרו כי לא ניתנו המצות אלא לצרף בהן הבריות, שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ולא הבינו ממנו היתר לדבר טמא כמו שהבין ממנו גירונימוש. שאם שני הפסוקים כמשמעם הם סותרים זה את זה, ואיסור חזיר כבר נתפשט ממשע עד זאת האפיקורסות. הנה התורה מאסה בקרבן חזיר ובחרה הצאן והבקר, והנביאים מגנים החזיר ואמרו אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יסופו (ישעיה סו, יז). והתורה סלקה זאת המבוכה ונתנה טעם באיסור שלשה מינים לפי שיש בהם קצת סימני טהרה, והם הגמל והשפן והארנבת כמו החזיר (ויקרא יא, ד"ז), ואין במינים אלו דמיון ללכלוד שלמד בהם גירונימוש. ומה שאמר ישו שהאוכל הנכנס בפה אינו מטמא את האדם, לא בא להתיר מה שאסרה תורה, שכבר הזהיר לתלמידיו שיעשו כל מה שיצוום הסופרים והפרושים להיותם יושבים על כסא משה, כמו שכתב באונגליון, והפרושים הלא נזהרים ממאכלות אסורות.

אמנם הם למדו להתיר מאכלות אסורות ממה

ילקוט ויכוחים

183

ויכוח הרשב"ץ

שכתוב באונגליון שאמר ישו הנה אנכי שולח אתכם כצאן בין הזאבים, לא תשאון אתכם ילקוט ואבן (משקל) ולא מנעלים ובתי שוקים, ולא תתנו שלום לאדם בדרך, ובאיזה בית שתבואו אמרו ראשונה שלום לבית זה, ואם יענה אתכם שלום ינוח עליו שלומכם, ואם לא, ישוב השלום עליכם. ובאותו בית תשארו ואכלו ושתו מה שיש להם ע"כ (עיין לוקוס י). ולמדו מזה שיאכלו כל מה שיתנו להם אף מאכל אסור, שהרי שלחם לכל הגוים. וטעו בזה טעות גמורה, כי דבר זה כתוב בסוף האונגליון ובתחלת דבריו כתב שלא ילכו בדרכי הגוים ובעיר השמרונים לא יכנסו, א"כ מה שאמר להם שיאכלו כל מה שימצאו לא אמר אלא על ישראל, ולא היתה דעתו על הגוים כלל. ועוד כתב שם כי אמר לאשה מבנות הגוים שהיתה מבקשת מאתו להוציא השמן מקרב ביתה, והשיבה הנח ראשונה שישבעו הבנים, כי אין טוב לקחת הלחם מהבנים ולתת אותו לכלבים. הנה בפירוש אמר שלא היה בדעתו אלא ישראל. ובאונגליון כתוב כי אמרו לו הפרושים כי תלמידיו מחללים השבת כי יתלשו השבלים בשבת, והשיבם כי דוד אכל לחם הפנים בברחו מפני שאול שהיה אסור לו. ואם יאמרו שהתיר השבת מפני שאכל דוד לחם הפנים בברחו מפני שאול א"כ נתיר אשת איש שדוד בא אל בת שבע אשת אוריה! אמנם הוא נתכוון לומר כי הם עשו זה מפני הרעב כמו שאכל דוד לחם הפנים מפני הרעב, והתורה אמרה וחי בהם ולא שימות בהם. א"כ אין

ילקוט ויכוחים

184

ויכוח הרשב"ץ

ראיה מדבריו שהוא סתר את התורה. והנה ברבור האחרון מהאונגליון אמר להם ישו הקדמה כוללת שילמדו אפילו הגוים כל אשר צוה להם, והוא כבר צוה שיעשו מה שיאמרו להם הפרושים והם היו נוהרים בכל התורה. — מכל אלה הדברים יעלה בידינו שהוא לא רצה לסתור התורה כלל ולא רצה לעשות עצמו אלוה, ומעותו היתה שהיה חושב להיות משיח, וכשנתלה נתבטלה מחשבתו. והתפשטות אמונתו נמשכה מטעות לטעות, והתחכמות תלמידיו למשוך הגוים אל אמונתו ע"י תחבולות שונות מה שלא צוה ישו ולא עלתה על לבו, והמציאו אמונת השלוש וההגשמה ועבודת הלחם והיין אשר כבר נתבאר למעלה טעותם בהם.

ולפי שראו כי חורבן ירושלם והמקדש היה סמוך לתליית ישו טענו מאמיניו כי בעבור תלייתו חרב המקדש. אך לפי דברי חז"ל היה קודם הרבה מהחורבן, כי ישו הנוצרי היה בימי יהושע בן פרחיה והוא היה בימי ינאי המלך, כמו שנזכר בסוטה ובסנהדרין, וחברו של שמעון בן שטח היה, ואחות שמעון בן שטח היתה אשתו של ינאי, כמו שנזכר בברכות ובקדושין ובמדרש חזית. וינאי המלך הוא הנקרא אלכסנדר ממלכי בית החשמונאים. ויש קבלת אמת בידינו כי בשנת ארבע למלך אלכסנדר נולד אריסטובלוס בן ינאי, והיה ישו בעת תלייתו בן שש ושלושים שנה. ולפ"ז היתה תלייתו קב"א שנה קודם חורבן הבית, כי זמן בית שני היה ת"ד שנה כמו שנזכר בפ"א מבבא בתרא. והם

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

185

אומרים כי בימי הורדוס נולד בשנת ל"ח למלכות
אנוסטוס מלך רומי ונתלה בימי אנטיפס בן הורדוס
והיו שנותיו ל"ג שנה. ולפי חשבונם שהוא אלף
תכ"ג ללידתו (1423) בשנה זאת שהיא שנת חמשת
אלפים קפ"ג, שהיא שנת אלף שנה לחורבן הבית
לפי קבלתנו, כי קס"ב שנים אחר החורבן נשלמו
ארבעת אלפים. לפי זה נולד ס"ח שנים קודם החורבן
ונתלה ל"ה שנים קודם החורבן. וכל זה הם אומרים
כדי להראות כי בעון מיתתו חרב הבית!

ושמעתי כי בעלי התוספות כתבו וכן ראיתי
בויכוח הר' יחיאל ב"ר יוסף צרפתי, כי ישו הנוצרי
שדברו בו חכמינו שהיה בימי יהושע בן פרחיה
אינו זה שדברו עליו הנוצרים באונגליון, אלא הוא
אותו שהזכירו בפ' ארבע מיתות ב"ר שהכינו לו
עדים, והיה שמו בן פנדירא ובן מרים מגדלא שער
נשיא, ואותו האיש נהרג בלוד כמו שאמרו שם:
וכן עשו לבן סטרא בלוד וכו' והוא בן פנדירא. זה אי
אפשר, שהרי הוכחנו כי בן פנדירא הוא ישו הנוצרי
וגם הם נקראים נוצרים על שמו, וקורין שמו ישו,
וכמו שאמרו על ישו בפרק נגמר הדין שנתלה בערב
פסח. כן אמרו על בן סטרא שנתלה בערב פסח.
וכמו שאמרו על בן סטרא שהכמינו לו עדים לפי
שהיה מסית ומדיח, ואמרו עליו בפ' הבונה שהוציא
כשפים ממצרים, כן אמרו על ישו שיצא ליסקל מפני
שכישף והסית והדיח את ישראל. ומה שאמרו
שעשו לו בלוד אינו מתנגד לנוצרים שאומרים כי

ילקוט ויכוחים

186

ויכוח הרשב"ץ

בירושלם נתלה. אבל ההכמנה היתה בלוד והתלייה בירושלם, כי שם היתה הסנהדרין. ולפי קבלת האמת ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין מירושלם ולא דנו דיני נפשות, כמו שנזכר בפ"א דעבודה זרה. על כן נראה כי ישו הנוצרי שעובדים הנוצרים היה בימי יהושע בן פרחיה ונתלה קודם חורבן הבית זמן יתר ממה שהם אומרים, לפי מה שכתבתי למעלה. וגם לפי דברי עצמם ניכר טעותם כי בימי נירון קיסר נהרגו שמעון ושואל והיתה הריגתם זמן מרובה אחר תליית ישו הנוצרי, ואחר נירון קיסר מלך אספסינוס ועל ידי בן אחותו טיטוס נחרבה ירושלם, א"כ היה זמן מרובה בין תלייתו ובין חורבן הבית אפילו לדבריהם, ונמצאו בדאים בחשבונם.

ואחר שנתבאר זה נבאר טעותם במה שתלו עצמם בכתבי הקדש לראיה שהתורה היתה עתידה להתחדש, וכוונת זה המאמר לבאר נצחיות התורה כנגד מחלוקת הנוצרים עלינו בזה. — תחלה נשתבשו במאמר דוד ע"ה הורני ה' דרך חקיד וגו' (תהלים קיט, לג), וגירונימוש העתיק תן לי ה' התורה. ואחר שידענו שההעתקה הזאת היא טעות, נדחית ראיתם. עוד נשתבשו במאמר ישעיה (מב, א) ע"ה באמרו הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי וגו' לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו וגו'. וכתוב באונגליון (מתיא), הן בני תמכתי בו בחירי רצתה נפשי, וסיים עד

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

187

ישים בארץ תורה ומשפט ולשמו איים ייחלו, ומפרשים הכתוב לפי דעתם על ישו, והולידו מזה שיחדש התורה. ואין מכאן הכרח כי הפירוש ולתורתו איים ייחלו אינו כמו שכתוב באונגליון וגם טעה באמרו ולשמו. עוד נשתבשו במה שאמר ירמיה (לא, ל) הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית וגו' אשר הפרו וגו'. בפאולוש השתבש בזה באגרתו לעבריים, ואין זאת כוונת הנביא, אבל אמר כי הברית אשר תכרת להם בגאולה העתידה לא יפרו אותה כאשר הפרו הברית שכרת עמהם בחורב. והעד על זה מה שכתוב ונתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה באופן שלא יחטאו בה עוד. אלא שגירונימוש שבש זה בהעתקתו וכתב במקום נתתי אתו. וכבר אמר במקום אחר ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציאיו אותם מארץ מצרים וגו' (ירמיה יא. ג-ד). ומה שהטעה אותם לשון הכתוב „ברית חדשה“, דרך הכתוב הוא לקרוא חדש מה שלא נתפרסם מתחלתו כראוי ואח"כ נתקיים ונתפרסם אע"פ שאינו חדש, כמו שנאמר לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה (ש"א יא. יד). לא שנשתנית המלוכה למלכות אחרת אלא לקיים את הראשונה. וכן זאת הברית החדשה היא בעצמה ברית על התורה הראשונה. ועוד כי אמר וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה וגו' והתורה

ילקוט ויכוחים

188

ויכוח הרשב"ץ

החדשה אשר הם טוענים נתנה לגוים ולא לבני יהודה, ובני ישראל שהם עשרת השבטים לא היו עוד במקומם בזמן ישו. אמנם הם דוחים זה באמרם שהם בני ישראל ויהודה אחרי אשר בני ישראל לא אבו שמוע בקול ה' אלהיהם ומרו ועצבו את רוח קדשו, ולזה נתנם למשל ולשנינה בכל הגוים אשר הדיחם שם, אחרי אשר שלח להם המשיח ולא קבלוהו. וכל זה הבל ורעות רוח, כי השי"ת הבטיח להם אשר בשובו שבותם בעת הנאולה האמתית לא יקשו ערפם ויאמינו בו ית' ובמשיח צדקו ככתוב בתורה אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' (דברים ל, ד), וכן ירמיה (לב, לו) אמר: והשיבותים אל המקום הזה וגו' ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים וגו' וכרתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להטיבי אותם, ואת יראתי אתו בלבבם לבלתי סור מעלי. כל זה ראיה כי בבוא הנואל האמתי לא יקשו ערפם וישמעו בקולי, וכבר הבטיח להם בתורה באמרו ומל ה' אלהיך את לבבך וגו' (דברים ל, ו), והמילה היא שיעשו טוב בטבע ולא ישלום בהם יצר הרע כאשר היה האדם קודם חטאו. וכמו שדרשו חז"ל והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (קהלת יב, א) אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה.

עוד נשתבשו במה שאמר ירמיה כשהבטיח הנאולה (ג, יב) הלוד וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת משובה ישראל וגו' שובו בנים

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

189

שובבים וגו' והיה כי תרבו פריתם בארץ בימים
ההמה נאם ה' לא יאמרו עוד ארון ברית ה' ולא
יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה
עוד. והנה אחד מהם חשב המקרא הזה ראיה חותכת
על התחדשות התורה בבוא המשיח המדומה, כי
בן כתיב בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' ונקוו
אליה כל הגוים לשב ה' וגו' (שם ג, יז), והבין
מזה כי בבוא ישו נתקיים. וכל זה שקר. כי
קונשטנטיין אשר הכריח לרומי ואיטליא על אמונת
ישו היה אחריו יותר משלש מאות שנה. ועוד
שכתוב סמור לזה המאמר בימים ההמה ילכו בית
יהודה על בית ישראל ויבאו יחדו מארץ צפון על
הארץ אשר הנחלתי את אבותיכם (שם ג, יח), וכל
זה לא יצא למציאות עדיין. אמנם כוונת הכתוב
אינה לחדש תורה ולבטל תורתנו הקדושה ח"ו אלא
לומר שבעת הגאולה לא יהיה מקום בירושלם מיוחד
לקבל השפע האלהי כמו בעת שהיה הארון. שנאמר
ודברתי אתך מעל הכפרת (שמות כה, כב), כי
ירושלם כולה תהיה קדש ומוכנת לקבלת הנבואה.
כמו שאמר ונבאו בניכם ובנותיכם וגו' (יואל ג, א),
ונאמר ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים
(ישעיה יא, ט). וזה שאמר ביום ההוא יקרא לירושלם
כסא ה' כנגד מה שהיו אומרים ארון ברית ה',
וכוונת הכתוב כי קדושת הארון תחל על ירושלם.
ומה שאמר ולא יזכרו וגו' ולא יעשו עוד, להביא
הארון במלחמה כאשר עשו בימי עלי במלחמה עם
הפלשתים (ש"א ד, ג), והכוונה כי מלך המשיח

ילקוט ויכוחים

190

ויכוח הרשב"ץ

במלחמותיו לא יצטרך להביא עמו הארון, כי הפסוק מעיד עליו כי הוא בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע (ישעיה יא, ד). וכן מה שאמר הכתוב הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האוינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע (ישעיה נא, ד). וכן כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם (שם ב, ג) אינו רוצה לומר שתתחדש התורה אלא שתצא הוראה ולמוד בדרך ישרה. וכן על פי התורה אשר יורוד ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה (דברים יז, יא) אינו מצוה להם לעשות תורה חדשה אלא הוראה ולמוד מן התורה אשר בידם והסנהדרין יפרשה להם. — הנה נתבטלו כל הטענות שחשבו להתלות בהן על בטול התורה וחדושה באונגליזם.

ולפי שהם מודים שתורתנו האלהית היא מן השמים, ולטעון עליה שנשתנתה לתורה אחרת היא טענה נופלת מאליה, כי הדבר שהוא אלהי לא ישתנה כי לא אדם הוא שנתן התורה הזאת להנחם, על כן התחכמו לתת מסוה וחסרון לתורתנו הקדושה ואומרים שהיתה חסרה ונעדרת השלמות מתחלה עד שבא ישו וחשלימה, זקראו תורת משה מלמדת תינוקות ותורת המעשים, ותורת ישו תורת האמונה. אף כי ישו עצמו לא קרא תורתו תורה חדשה רק מה שצוה על הלחם והיין קרא ברית חדשה. והנה החסרון שנותנים בתורתנו הקדושה לדעתם הוא מצד האמונה ומצד המצות, ואומרים כי מצד הנחתה באמונה היא חסרה ביסוד מציאות האל יתברך, כי לא נלתה סוד השלוש והגשמה אלא

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

191

במשלים וחידות נעדרי ההבנה והביאור, וזהו רמז המסוה שהיה על פני משה (שמות לד, לג), ואומרים כי תורת ישו גלתה אלו הסודות והם הנשמת ישו בבטן מרים ותלייתו על העץ, ואז הוסר המסוה מעל הסודות האלה, אלא שעדיין נשארת המחיצה על עיני בני ישראל ולא תסור מהם עד אשר יודו בביאת המשיח ישו. אלה הם דברי פאולוש. וגם מצד המצות היתה תורת משה חסרה, כי המצות נחלקות לשלשה חלקים: א) מצות מדיניות שקורין אותן מוראליש, והן המצות השכליות אשר הכוונה בהן להשלים האדם בעצמו ובמה שישתתף הוא עם זולתו. ב) למצות משפטיות שקורין אותן ג'ורדיסיאליס, והן המצות למנהיגי המדינה. ג) למצות מיוחדות בדת האל שקורין אותן סרימוניאליש, כי סירא בלשון יון אלהית, והן המצות התלויות במקדש וקרבנות, ואומרים כי בשלשת החלקים אלה חסרה תורת משה: אם במדיניות לא תקפיד כ"א לתקן המעשה לבד, ולא תפנה לטהר הלב במדות החשובות. ימה שאמרה לא תחמוד אשת רעך הרצון בו לא תעשה מעשה הנשיקה והחבוק ממה שמראה שאתה חומד אותה. ואם במשפטיות, תורה משה תתיר הרבית לנכרי והוא חוץ ממהיקש השכלי. גם רוצח בשגגה גזרה עליו התורה גלות עד מות הכהן הגדול, ואין המשפט שזה כי זה יענש יום אחד וזה שבעים שנה, עם היותם שווים בחטא, ואם יצא הרוצח מעיר מקלטו והרגו גואל הדם פטור אע"פ שהוא מזיד וזה שהרג בשוגג הרג. וכל זה חוץ מהיקש השכלי.

ילקוט ויכוחים

192

ויכוח הרשב"ץ

ובמצות האלהיות ג"כ חסרה תורת משה כי הקרבנות לכפר על העונות לא היו די עד שנתלה ישו. — אלו הם דבריהם לתת דופי לשלמות התורה ולתת יופי לאמונתם, וכל זה הוא שקר.

והנה מצד האמונה בעצמה אין צורך להשיב להם יותר ממה שכתבנו בבטול אמונתם בהגשמה ובשלוש. אמנם טענתם על חסרון התורה יש להשיבם כי התורה שלמה מצד המצות בחלק הראשון הוא חלק המדיני=מוראליש, כי צותה אותנו לטהר הלב כמו שנאמר בפיר ובלבבך לעשותו (דברים ל, יד), ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (שם ו, ה), לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם (שם יא, יג), לא תחמוד (שמות כ, יז) הוא בלב, כמו אל תחמוד יפיה בלבבך (משלי ו, כה), וכן לא תתאוה (דברים ה, יח) הוא בלב, כמו שאמר תאות לבו נתת לו (תהלים כא, ג), ולא תתורו אחרי לבבכם (במדבר טו, לט), לא תשנא את אחיך בלבבך וגו' לא תקום ולא תטור את בני עמך (ויקרא יט, יז-יח), קדושים תהיו כי קדוש אני (שם יט, ב). בחלק השני הוא חלק המשפטים, הנה התורה העידה ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת (דברים ד, ח). ולהתיר הרבית לנכרי אינו חוץ ממהיקש כי הוא בעצמו נותנו, ואיסור רבית לאח (ויקרא כה, לו) הוא גמילות חסד ולא יחייבהו היקש. נענין השוגג לנוס לעיר מקלט עד מות הכהן הגדול (במדבר לה, כה) הוא להשקיט לב גואל הדם כי במות הכהן הגדול

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

193

שבישראל יתנחם במיתת קרובו ולא יחם לבבו, ויושר זה הדין ע"פ שתי הקדמות תוריות, האחת כי השוגג צריך כפרה ולזה מביא כשבה או שעירה לחטאת, והשנית כי מיתת צדיקים מכפרת. ולפי שאין שגגת הריגת נפש קלה כשגגת חייבי כריתות שיספיקו לה כופר לנפשו כשבה או שעירה, אשר באכילת הקרבן מתכפר, כאמרם ז"ל הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים, עכ"פ אם מת הכהן הגדול די לצרף מיתת צדיקים שמכפרת ג"כ, ואז ישוב לעיר אחוזתו. וקודם כפרה זו ישב בעיר מקלטו, וגלות מגינה מן היסורים על החטא. ואם יצא מעיר מקלטו ונהרג הוא פושע בעצמו וגואל הדם אינו ראוי להענש, כי הרוצח בשוגג פושע הוא. הלא תראה כי התורה חייבה את השוגג כפרה בקרבן, כי מי שהוא שלם בשכלו יזהר שלא תצא שגגה מתחת ידו. בחלק השלישי, הוא חלק מצוות המיוחדות לעבודת התורה לשמה היא הכפרה בקרבנות, ואמונתם בהריגת ישו לכפרה היא טעותם וכבר כתבנו חסרונם בזה.

עוד נותנים דופי ומלינים על חז"ל מה שדנו בשור של נכרי שהרג שור של ישראל בין תם ובין מועד חייב לשלם נזק שלם ובהיפך דפטור (ב"ק לח.). ותלונה זו כבר נזכרה בגמרא שהתלוננו עליה פילוסופי אומות העולם, והעידו שהתורה כולה אמת חוץ מדבר זה, וטענו, או „רעהו“ דוקא או לא דוקא. ואפילו לפי טעותם אין זו תלונה על התורה אלא על החכמים שלא דנו כמו שנראה מפשט הכתוב. והטעם

ילקוט ויכוחים

194

ויכוח הרשב"ץ

הנזכר בגמרא לא יקבלוהו מפסוק ראה ויתר גוים (חבקוק ג, ו). ראה שלא קיימו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח והתיר ממונם לישראל. אבל נדחה אותם ונאמר להם כי הדין נותן כן אם שור נכנס ברשות חברו והזיק חייב, ואם הזיק פטור חברו, וכן הדין אם נכנס שור שלהם בארץ ישראל [שהיא רשות ישראל, אבל בגלות שדנין דיני נזיקין בין גוי וישראל בערכאותיהם על פי דיניהם אין לדין יהודי להקיל על הגוי על פי דיני ישראל ולומר שהיא רשותם].

ולפי שהם התירו לשונם להטיל מום בקדושת שמים כקדושת תורתנו האלהית, נוכל גם כן להטיל זוהמא בתורתם ולענות להם כאולתם. ואכתוב כאן פחיתות אונגליון שלהם. ואעפ"י שאינם אלא דברי ליצנות, כבר אמרו חז"ל כל ליצנותא אסורה בר מליצנותא דעבודה זרה. ומדבריהם יתברר כי עמי הארץ היו ולא ידעו אפילו פסוקי התנ"ך, כי הכותב תולדות משיחם מביא כי ישו נולד מבתולה לקיים מה שנאמר הנה הבתולה תהר, וטעה בפסוק הנה העלמה הרה (ישעיה ז, יד). עוד אמר שהיה ישו מבית לחם יהודה לקיים מ"ש ואתה בית לחם יהודה אין אתה צעיר באלפי יהודה, וטעה בכתוב (מיכה ה, א). עוד כתב כי הורדוס הרג כל הנערים אשר בבית לחם וסביבותיה משתי שנים ולמטה, לקיים מה שנאמר קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה (ירמיה לא, טו). וטעה כי אלו הבנים (בבית לחם) לא היו לרחל, כי בית לחם בחלקו של יהודה, וגם

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

195

כי הפסוק הזה נאמר על גלות ישראל, ונזכרה
הבשורה על גלות בבל ושבו מארץ אויב ושבו בנים
לגבולם. עוד כתב כי נצרת יקרא, וזה הפסוק אינו
בכתוב, והוצרך המפרש לומר כי הוא מה שכתוב
ונצר משרשיו יפרה (ישעיה יא, א). עוד כתב כי
ישו אמר לשטן, כתוב בתורה לה' אלהיך תשתחוה
ולו לברו תעבוד, וטעה בלשון הכתוב (דברים ו, יג).
עוד כתב שם כי ישו הלך לכפר נחום העומד על
שפת הים מגבול זבולון לקיים מה שנאמר ארצה
זבולון וארצה נפתלי דרך הים וכבר הירדן גליל
הירדן. וטעה בכתוב (ישעיה ח, כג). עוד כתב כי
ישו אמר לתלמידיו שמעתם מה שנאמר אל
הראשונים ואהבת קרוביך ואיבת אויביך, וטעה
בכתוב (ויקרא יט, יח). עוד אמר כי ישו היה מרפא
חולים ואמר להם שלא יפרסמו זה לקיים מה שנאמר
הן נערי אשר בחרתי בחירי רצתה נפשי אתן רוחי
עליו ומשפטי לגוים יגיד לא יכהה ולא ירוץ ולא
ישמע אחר בחוץ קולו קנה רצוץ לא ישבור ופשתה
כהה לא יכבנה עד ישליך וינצח משפט ולשמו גוים
ייחלו, וטעה בכתוב (ישעיה מב, ג). עוד אמר ישו
להפרושים כי עליהם כתיב העם הזה בשפתיו
כברוני ולבו רחק ממני ללא דבר יעבדוני ומלמדים
מוסרים ומצות אנשים, וטעה בכתוב (ישעיה כט,
יג). עוד שם שאלוהו הפרושים אם מותר לתת גט
כריתות לאשתו לאיזו סבה שתהיה? והשיב להם,
שמעתם כי בראשונה עשה ה' זכר ונקבה ואמר על
כן יעזוב איש אב ואם ודבק באשתו והיו לבשר

ילקוט ויכוחים

196

ויכוח הרשב"ץ

אחד שניהם, ומעה בכתוב (בראשית ב, כה). עוד שם כי ישו אמר לתלמידיו בבואו לירושלם שילכו אל העיר ויביאו לו חמור לרכוב עליו לקיים מה שנאמר אמרו לבת ציון הנה מלכך יבא לך עני ורכב על אתון ועל עיר בן אתון, ומעה בכתוב (זכריה ט, ט). וכתב שם כי הפרושים נתמלאו חימה על אשר הנערים קוראים אחרי ישו הושיעה נא בן דוד, ואמר ישו להם הלא שמעתם מה שכתוב מפי עוללים ויונקים השלמת השבת, ומעה בכתוב (תהלים ח, ג). עוד כתב שם כי ישו אכל הפסח בלילה שמחרתו נתלה והיה בשנה ההיא פסח יום ששי, ויום ראשון של פסח נתלה, וזה שקר גמור, כי לא יחרגו ביום קדש, וכן בתלמוד אמרו ותלאוהו בערב לפסח. וכבר שאלתי לאחד מהם הבקי באונגליונם ואמר לי שאינו מבין זה. עוד שם כי יהודה איש קריות לקח מהכהנים שלשים כסף ומסר להם ישו כשבאו לתפשו, כי נתן להם סימן ואמר כשתבואו לתפשו מי אשר אנכי אשקנו הלא הוא ישו, וכן עשו, ואח"כ נתחרט והביא שלשים כסף לזקנים ולכהנים ואמר להם חטאתי כי מסרתי דם צדיק. אמרו לו, מה לנו, אתה יודע, והשליף הכסף במקדש והלך לו ותלה עצמו, והכהנים לקחו הכסף כי אמרו איננו ראוי לקרבן כי הוא ערף דם נקי השפוד, והוסכם בעצתם שיקנו בו שדה יוצר לקבורת גרים, ולכן נקרא השדה חקל דמא עד היום הזה, ואז נתקיים מה שנאמר על ידי ירמיה הנביא שיקחו שלשים כסף ערף נערף אשר לקחו מבני ישראל

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

197

ונתנו אותם בעד שדה יוצר כאשר צוני ה', וטעה בעיקר הכתוב שנאמר ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר אדר היקר, פסוק הוא בזכריה (יא, יג) ולא בירמיה. — וכאשר ראה גירונימוש הטעות בזה העיר עדות שקר כי ראה עלה אחד בלשון הקדש כתוב בו זה הפסוק בשם ירמיה, וכל זה אינו שוה, כי למה לא שם גירונימוש העלה הזאת בהעתקתו לספר ירמיה?

עוד כתב שם, כי אדם אחד שאל לישו מה היא המצוה הראשונה בתורה? והשיבו שמע ישראל ה' אלהיך אל אחד הוא, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מחשבתך (?) ובכל מאדך. והנה העני הזה שעשוהו אלוה לא היה יודע אפילו קריאת שמע! (דברים ו). עוד כתב שם, כי ישו אמר אכה הרועה ותפוצנה הצאן, וטעה בכתוב (זכריה יג, ז). עוד כתב כי על יוחנן נאמר: קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו מסלותיו וגו' והיה העקוב למישור והרכסים לדרכים פשוטים וראו כל בשר את ישועת ה', וטעה בכתוב (ישעיה מ, ג-ד). עוד כתב שם ספר תולדות יוסף ארום מרים, והיה משלשלת נתן בן דוד, ואח"כ כתב הכל באופן אחר ואמר שהיה משלשלת שלמה. ואונגליונם שיש להם מארבעה תלמידיו של ישו סותרים זה את זה בדברים הרבה. וכבר השתלחו לעשות פשרה לישב הענינים כפי יכולתם. ואני ראיתי הממר ההוא, וכשמביא מאמר אומר בזה הסכים עמו פלוני ובוה לא הסכים עמו ומתקן לפי מחשבתו, אך לא עורם

ילקוט ויכוחים

198

ויכוח הרשב"ץ

המציאות. וכבר ראיתי גרים צרפתים חסידים בני מוסריים שנתגיירו מפני זה. וכוונתם בספור התולדות ההם כי המשיח מחויב שיהיה מבית דוד, וחשבו כי אחר שהארום היה מזרע דוד ארוסתו ג"כ מזרע ההוא, וזו סברא מהם בלי ראיה. והראיות שמביאים בספוריהם בהרבה מקומות באונגליונים מורה על חסרונם ביריעת כתבי הקדש; ולהאריך בזה הוא איבוד זמן.

עוד הם מתפארים בשלמות תורתם, מה שאמר ישו לתלמידיו, אוי לכם אם יברכו (ישבחו) אתכם כל האנשים, כי זה היו עושים לנביאים ולאבותיכם, אבל אליכם אני אומר אהבו את אויביכם הטיבו לשונאיכם ברכו מקללכם התפללו בעד צרכיהם, ואם יכה אתכם אחד בלחי האחת תתנו לו גם השניה להכותה, ואם יגזול איש את כתנתכם או מלבושכם לא תמנעו ממנו, ותנו אותם לכל מי שישאל מכם. עוד צוה אותם: אל תשתדלו (תדאגו) לומר מה נאכל ומה נשתה ומה נלכש כמו שיעשו הגוים, כי יודע אביכם שבשמים מה שמצטרך לכם. בקשו ראשונה מלכות שמים וצדקתו, וכל זה יתן לכם. אל תשתדלו ליום מחר, כי יום מחר ישתדל לעצמו. וכדומה לאלו החסידות של שטות כתב הרבה, וזהו שמתפארים הטועים בשלמות תורתו. אמנם כיוצא בזה אין ראוי שתקרא תורה, כי בשמירתה יפסד הקבוץ המדיני. ומכל זה יתפרסם ויתברר נצחיות התורה השלמה היא תורתנו הקדושה, והבאים להתפאר בסתירתה הם חסרי מדע, ודברי תורתם

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

199

הם הבל נדף. ויש ראייה לנצחיות התורה האלהית מדבריהם עצמם, כי הם מודים בתהלות דוד נעים זמירות ישראל, והוא דבר בשבח תורתנו ומשלמותה. ובדבר ביאת המשיח העתיד לבא, כבר נתבאר כל זה מדברי התורה והכופר בזה כופר בתורה, וגם מדברי הנביאים, כי כל נחמותיהם היו בביאת המשיח. אבל הנוצרים טוענים כי כבר באו ונתקיימו על ידי ישו הנוצרי כי הוא היה המשיח אשר עליו התנבאו הנביאים. וכל דבריהם דברי תוהו כי ישו היה קודם החורבן [ולא היה צורך למשיח]. ועוד הם מתפקדים בזה ממה שנמצא במדרש קינות (איכה) שביום שחרב בית המקדש אתיליד משיחבון, אך משם תצא סתירה לדבריהם, כי ישו הנוצרי נולד קודם חורבן בית המקדש, והמדרש מוכיח כי ממש באותו יום שנחרב בית המקדש היתה הלידה של המשיח א"כ אינו ישו. עוד הם מתפקדים ממה שנאמר בתלמוד שיתא אלפי שני הוי עלמא, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח. ונאמר שם בשם דבי אליהו, ואומרים כי זה אליהו הנביא ודבריו הם דברי נבואה. אבל גם משם יש סתירה להם, שנאמר שם ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו, ועוד שישו נולד קודם השלמת שני אלפים של תורה, כי קע"ב שנים אחר חורבן הבית נשלמו ארבעת אלפים והוא נולד ומת קודם החורבן. וענין שני אלפים ימות המשיח ר"ל כי ראויים ישראל לזה אם לא יגרום החטא. גם מה שנאמר בתלמוד תנא דבי אליהו אינו אליהו התשבי,

ילקוט ויכוחים

200

ויכוח הרשב"ץ

שהרי שנינו בתלמוד תנא דבי אליהו ר' נתן אומר
בפרק מי שהיה טמא, א"כ היה אחר ר' נתן שהוא
אחרון התנאים. וכן אליהו זכור לטוב שאמר לרבי
סלא חסידא היה אחר החורבן הרבה, ואמר אמריתו
אמאי לא אתי משיחא (בפרק א' מיומא). הנה
שבעלי התלמוד כתבו שאליהו העיד שעדיין לא בא
המשיח אחרי ישו זמן רב. וכן בפרק ערבי פסחים
תנא דבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע וכו', והוא היה
אחר החורבן.

ומה שמביאים הנוצרים ראיות מספרי הנביאים
על ביאת משיחם, כבר הרבה להשיב עליהם רב
סעדיה גאון ז"ל בספר האמונות והדעות, והביא
ראיות ברורות שלא נתקיימו עדיין הנבואות
העתידות לבא בימי המלך המשיח, והביא בזה ט"ו
נבואות, חמש מהן מבוארות מענינם שלא נתקיימו
בבית שני, וחמש מהן מבוארות שלא נתקיימו
ענינם מהקבלה, וחמש מהן שלא נתקיימו מהחוש
וממה שאנו רואים בעינינו. החמש הראשונות
מהפסוקים האחת מהן היא מה שכתוב שעתיד
הקב"ה לקבץ כל ישראל ולא ישאר אפילו אחד
מהם בארץ נכריה שנאמר וכנסתים אל אדמתם
ולא אותיר עוד מהם שם (יחזקאל לט, כט), ובימי
בית שני לא נתקבצו כל ישראל אלא קצתם, וזה
יתבאר מהפסוק שנאמר כל הקהל כאחד ארבע
רבוא אלפים שלש מאות וששים וגו' (עזרא ב, סד).
והשנית שנאמר בנחמת ירושלם שיתקבצו ישראל
בימי הישועה אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרום

ילקוט ויכוחים

201

ויכוח הרשב"ץ

ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים (ישעיה
יא, יא), ובימי הגלות הראשונה לא גלה אחד
מישראל לאיי הים, כמו שנתבאר בירמיה וביחזקאל
ובסוף מלכים שלא גלו אלא לבבל, וכיון שלא גלו
לאיי הים האידך יתקבצו משם? א"כ לא נאמרה
נחמה זו על בית שני כ"א על קבוץ גליות העתיד
ע"י מלך המשיח. השלישית שנאמר בנחמת ירושלם
שבני נכר והגוים יבנו חומות ירושלם דכתיב ובנו
בני נכר חומותיך ומלכיהם ישרתונך (ישעיה ס, י)
ובימי בית שני לא די שלא בנו את החומה אלא
שאפילו לישראל לא היו מניחים לבנותה, כמו
שנזכר בספר עזרא דכתיב הבונים בחומה וגו'
(נחמיה ד, יא). והרביעית באותה הנחמה נזכר
ופתחו שעריך תמיד יום ולילה לא יסגרו (ישעיה
ס, יא) ובימי בית שני נסגרו הדלתות לפני בוא
השמש ולא נפתחו עד חום היום, שנאמר לא יפתחו
שערי ירושלם עד חום השמש וגו' (נחמיה ז, ג).
החמישית שנאמר בנחמת ירושלם שנשתעבדו כל
הגוים לישראל כמו שכתוב כי הגוי והממלכה אשר
לא יעבדוך יאבדו (ישעיה ס, יב) ובימי בית שני
היו ישראל הם ובניהם משועבדים למלכיות שנאמר
הנה אנחנו היום עבדים וגו' (נחמיה ט, לו). נמצא
שכל אלו הנחמות נאמרו על לעתיד לבא.

חמש הראיות שנתבארו בהקבלה זלא נתקיימו
בימי בית שני הן: האחת מה שהתנבא יחזקאל
ממלחמת גוג ומגוג שישראל יהיו דולקים את עצי
השלח שבע שנים ובימים ההם לא יצטרכו לחטוב

ילקוט ויכוחים

202

ויכוח הרשב"ץ

עצים מהיערים כי בנשק יבערו אש (יחזקאל לט, י). ודבר זה אנו מקובלים שלא היה עדיין. ואין אחת מהאומות אומרת שזה היה. השנית היא מה שהתנבא ישעיה כי ייבש נהר שיחור מצרים (נילוס) ונהר פרת בשבעה מקומות כדי שיעברו ישראל מהגלות מדרך ישרה, שנאמר והחריב ה' את לשון ים מצרים וגו' והיתה מסלה לשאר עמי וגו' (ישעיה יא, טו) ומבואר שזה לא היה בעולם ואף האומות אינן אומרות שזה היה. השלישית היא מה שהתנבא זכריה כי בימי הנאולה יבקע הר הזיתים, שנאמר ונבקע הר הזיתים מחציו וגו' (זכריה יד, ה'), וגם זה לא היה בעולם, ולא אמר אדם שזה כבר היה. הרביעית היא שהתנבא יחזקאל כי הבית יבנה ביפיו ובצורתו ובמוצאותיו ובמבואיו (יחזקאל מד, יא) וכל אותו ענין לא היה עדיין בבית שני כמו שמקובל בדינו מרבותינו שיהיה על אותה תכונה בבית שלישי. החמישית מה שהתנבא יחזקאל שיצאו מים מירושלם דכתיב וישיבני על פתח הבית והנה מים חיים יוצאים וגו' (יחזקאל מז, א), וזכריה (יד, ח) התנבא ע"ז ואמר ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים (יואל ד, יח) עד סוף הענין. ובבית שני לא היו מאלו המופתים והנחמות, ולא הכחישנו אדם מעולם לומר שזה כבר היה.

חמש הראיות אשר נתבאר ענינן ממראית העין שלא נקיימו עדיין הן, האחת מה שהתנבא צפניה כי כל האומות יאמינו בה' בזמן הנאולה ויהיו מיתרים אלהי ישראל, דכתיב לכן חכו לי ה' ליום

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

203

קומי לעד כי משפטי לאסוף גוים לקבצי ממלכות וגו' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד (בפניה ג, ח"ט). וכן דוד אמר בספר תהלים אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך. כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך וגו' (תהלים פו, ח"ט). וכן בישעיה נאמר בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (ישעיה מה, כג). וכן זכריה אמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד, ט). הרי שהנביאים מסכימים בנבואתם כי באחרית הימים ישובו כל הגוים לאמונת האמת ולא יהיה חלוף אמונות. ואנחנו רואים היום כל אחד מהם מחזיק בטעות כאשר היה מעולם. השנית היא מה שהתנבא ישעיה הנביא כי בימי הגאולה יחיו כל ישראל בשלום והשקט ולא יהיה עליהם עול מלכות ולא יאכלו יגיעם ולא ישתו תירושם כמו שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו, כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתוהו (ישעיה סב, ט). והיום אנו רואים שהם אוכלים לחמנו ומשימים עולם על צוארנו והננו משועבדים להם ומעונים תחת ידיהם. והשלישית מה שהתנבא ישעיה ומיכה המורשתי מסכים עמו כי בימי הגאולה לא תהיה מלחמה בעולם שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וגו' לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב, ד : מיכה ד, ג). ואנחנו

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ץ

204

רואים היום מלחמות בין הישמעאלים והנוצרים ומלחמות הכתות בין הישמעאלים בעצמם ובין הנוצרים בעצמם. דומה לזה מה שהתנבא ישעיה וגר זאב עם כבש וגו' לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה יא. ט) והתורה אמרה והשבתי חיה רעה מן הארץ (ויקרא כו. ו), ואנחנו רואים כי טבעם כאשר בתחלה. הרביעית מה שהתנבא יחזקאל שתשוב ממלכת עשרת השבטים לבית דוד ויהיו שני העצים לעץ אחד, מלכות ירבעם שהוא מאפרים מבני יוסף ומלכות יהודה לבית דוד, ויהיה מלך המשיח מבית דוד מלך עליהם, שנאמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לז. כה), וישעיה הקדים להתנבא בזה באמרו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצור את אפרים (ישעיה יא. יג), וזה לא היה בבית שני, כי לא נתקבצו רק אותם שהגלה נבוכדנצר בבבל מבני יהודה ובנימין וקצת משאר השבטים שנספתו אליהם, אבל הגלות הגדולה שהגלה מלך אשור לחלח וחבור עדיין הם שם, ומפורסמים אצל הראשונים וגם אצלנו ממלכות ישראל לפנינו מנהר סמבטיון. החמישית היא מה שהתנבא יחזקאל שארץ סדום תבנה, שנאמר ושבתי את שבותיהן את שבות סדום ובנותיה (יחזקאל טז. גג), וידוע הוא כי מימי סדום היו מתוקים והיו משקים מהם שדותיהם כמו שכתוב וירא את כל ככר הירדן כי כולה משקה (בראשית יג. י), והיום היא חרבה ומימיה מלוחים, א"כ לא נתקיים בבית שני, אך עתיד להתקיים בימי מלך המשיח.

ילקוט ויכוחים

ובמדרש (שמות רבה פ' החדש) אמרו, עשרה דברים עתיד הקב"ה לחדש לעולם הבא: האחד, שהוא (הקב"ה) עתיד להאיר עולמו, שנאמר לא יהיה לך השמש לאור יומם וגו' והיה לך ה' לאור עולם (ישעיה ס, יט), השני שיצאו מים חיים מירושלם ומרפא בהם, שנאמר והיה כל נפש חיה אשר ישרוץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה וגו' וירפאו וחי (יחזקאל מז, ט). והשלישי האילנות יתנו פרי בכל חדש וחדש ויהיה האדם אוכל מהם ומתרפא, שנאמר פריו לחדשים יבכר וגו' ועלהו לתרופה (שם מז, יב). והרביעי שהם בונים ערי החרבות ואפילו סדום ועמורה, שנאמר ואחותיך סדום ועמורה תשובנה לקדמותן (שם טו, נח). החמישי שהוא בונה ירושלם באבני ספיר, שנאמר עניה סוערה וגו' הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים (ישעיה נד, יא). הששי ופרה ודוב תרעינה יחדו (שם יא, ח). השביעי שהחיות כורתים ברית עם ישראל, שנאמר וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה (הושע ב, כ). השמיני שלא יהיו עוד בכי ויללה שנאמר לא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה (ישעיה סה, יט). התשיעי שלא יהיה עוד מות בעולם שנאמר בלע המות לנצח (ישעיה כה, ח). העשירי שלא יהיו יגון ואנחה ויהיו הכל שמחים שנאמר ופרווי ה' ישובו ובאו ציון וגו' ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה, י). ונכתב זה הפסוק שתי פעמים (גם נא, יא) ועל השנות פעמים כי נכון

הרבר מעם האלהים וממהר אלהים לעשותו. אבי"ר.

ויכוח

ר' שרמה ב"ר שמעון דוראן

(הרשב"ש)

מבוא

הרב ר' שלמה בן ר' שמשון (רשב"ש) דוראן נולד בערך שנת 1400 באלג'יר ומת שם בשנת 1467. הוא ירש את הרבנות מאביו אחרי מותו. חבר שו"ת בשם הרשב"ש (ליוורנו 1742). בשנת 1437 חבר „אגרת מלחמת מצוה" להגן על התלמוד נגד הקונטרס של המומר נירונימו די סאנטי פי (יהושע אלורקי) שהוציא דבה על בעלי התלמוד והטיל מום בקדשים וחלל את דיני ישראל. „מלחמת מצוה" נדפס אחר חלק שני של ספר „קשת ומגן" לאביו, ונדפס ג"כ בשם „מלחמת מצוה" (לייפציג 1856). תכליתו להגן על התלמוד ולהראות נגד העמים את חכמת אנדות חז"ל ויופי אמרותיהם וצדקת דיני ישראל. באמת הראה המחבר את שכלו הזך לפרש את דברי חז"ל הנראים כזרים בהשקפה ראשונה, ואשר מצאו המומרים מקום למטרתם לעורר עלילות על דת ישראל ועל התלמוד בפרט. ביחוד ראוי לשבח פירושו על הפתנם המורגל בפי העם „כולו חייב זכאי", אשר מקורו בסנהדרין (יז.).